

Adatok az amerikai magyar könyvtári gyűjteményekről*

KOVÁCS ILONA

Bevezetés

Az amerikai magyar emigráció a múlt század közepétől fokozatosan alakult ki. Mint ismeretes, a kivándorlás az 1900-as évek elején¹ jelentős arányokat öltött, majd több hullámban², a legutóbbi népszámlálási adatok szerint közel félmillióra nőtt³. Mint az Egyesült Államok valamennyi etnikai csoportja esetében, a csoport növekvő létszáma a kultúra minden vonatkozásában szükségessé tette az emigrációs közösség kulturális igényeinek kielégítését⁴. A legkülönbözőbb egyéni és szervezett kezdeményezések történtek az anyanyelv fenntartására⁵ a magyar nyelvű oktatás⁶, sajtó⁷, kulturális egyletek⁸, s nem utolsósorban az amerikai magyarságot szolgáló könyvtárak létrehozására.

Az emigráció történetének több mint száz éve alatt, a különböző törekvések eredményeként jelentős mennyiségű magyar nyelvű vagy magyar vonatkozású könyvanyag halmozódott fel magán- és közgyűjteményekben.

* A kézirat lezárva 1979. augusztusában

1. PUSKÁS Júlia: *Emigration from Hungary to the United States before 1914*. Bp. 1975, Akadémiai Kiadó. 41 p.
2. BOROS Alexander: *Their new world. A comparative study of the assimilation patterns of four waves of Hungarian immigration*. Honours dissertation. Kent 1959, Kent State University. 13–14. p.
3. U. S. Department of Commerce. *Census of population. 1970. Vol. 1. Characteristics of the population. 2.* 500. p.
4. BONUTTI, Carl—PRPIČ, George: *Selected ethnic communities of Cleveland. A socio economic study*. [Cleveland] 1977, Cleveland State University. 39–122. p. (Cleveland Ethnic Heritage Studies.)
PAP, Michael S.: *The Hungarian community of Cleveland. = Ethnic communities of Cleveland*. Cleveland 1973, Institute for Soviet and East European Studies. 155–178. p.
5. FISHMAN, Joshua: *Hungarian Language Maintenance in the United States*. Bloomington 1966, Indiana University. 58 p.
6. NAGY Károly: *Magyar iskolák az Egyesült Államokban. = Új Látóhatár* 1965. március—április, 185–191. p.
7. TABOSZKY, Ottó Árpád: *The Hungarian press in America*. M. A. Thesis. Washington D. C. 1955, Catholic University of America. 1–34. p.
8. PUSKÁS Júlia: *Magyar szervezetek Amerikában (az 1880-as évektől az 1960-as évekig)* = *Történelmi Szemle*. 1970. 4. 528–568. p.

Nem érdektelen kérdés tehát megvizsgálni, hogy hogyan és milyen indítékból jöttek létre ezek a gyűjtemények. Mennyi és milyen jellegű anyagot tartalmaznak? Milyen szolgáltatást biztosítanak a magyar emigráció számára? Hogyan viszonyulnak a magyar emigráció könyvtári viszonyai az Egyesült Államok más etnikumainak könyvtári ellátottságához?

A magyar gyűjtemények felmérése hasznos adatokat nyújthat különösen akkor, amikor mind a hazai, mind az Egyesült Államok kulturális és tudományos élete egyre nagyobb érdeklődést mutat a hungarika kérdések, illetőleg az etnikum kutatások iránt. Ennek megnyilvánulása Magyarországon a határainkon túl élő magyarság szellemi életének számbavétele⁹, anyanyelvi kultúrája fenntartásának támogatása, a törekvés az emigrációban felnövő új generációknak hazánk múltjával és jelenével való megismertetésére¹⁰.

Az Egyesült Államokban pedig, az utóbbi években fellendült az etnikum kutatás s az emigrációs csoportok szerepének újraértékelése indult meg. Az olvasztó tégely a „melting pot” elmélete helyett, amely a bevándorlók asszimilációját hirdette, a „pluralista nézet” került előtérbe, amely nyomán a soknemzetiségű, a sokféle kulturális hagyománnyal rendelkező Amerika képe bontakozik ki, és amely szerint értéként kezelik az egyes etnikai csoportok hagyományait.¹¹ A különböző etnikai csoportok kutatása minden vonatkozásban fontossá vált. Így az egyes etnikai közösségek könyvtári ellátottsága is a kutatás középpontjába került.¹²

Bár voltak törekvések az amerikai magyar gyűjtemények történetének és szerepének feldolgozására,¹³ nagyságuknak és jellemzőiknek áttekintő felmérésére, az amerikai magyarság számára megszervezett szolgáltatásoknak, a magyarságkutatás lehetőségeinek összefoglaló analizisére eddig nem került sor.

Jelen dolgozat korántsem a teljesség igényével, de megkísérli az e területen folyó kutatás néhány eredményét összegezni.

9. Vö. KOVÁCS József: *A szocialista magyar irodalom dokumentumai az amerikai magyar sajtóban*. 1920–1945. Bp. 1977, Akadémiai Kiadó. 438. p. (Irodalom – szocializmus).

KÓKAI György: *Hungarika program és tudományos együttműködés = Könyvtáros* 27. évf. 11. sz. (1977. november) 635–638. p.

10. *A magyar nyelvért és kultúráért. Tájékoztató az 1970. augusztus 1–15-e között Debrecenben és Budapesten megrendezett anyanyelvi konferencia anyagából*. Kézirat gyanánt. Szerk. IMRE Samu. Közzétette Az Anyanyelvi Konferencia védnöksége. Budapest 1971, NPI. 204 p.

11. VECOLI, Rudolf J.: *European Americans: from immigrants to ethnics. = Ethnicity a conceptual approach*. Cleveland 1976, Cleveland State University, Cleveland Ethnic Heritage Studies. 35–68. p.

12. *Library and information services for special groups*. Ed. by Joshua I. SMITH. New York, co. 1974, Science Associational Inc. 337 p.

13. SZILASSY Sándor: *Amerikai magyar könyvtári és levéltári gyűjtemények. = A XII. Magyar Találkozó Krónikája*. Cleveland, Oh. 1973. Árpád Kiadó. 139–146. p. BAKÓ Elemér: *Az amerikai magyar könyvtárosok és könyvtárügy néhány alapvető problémája. = A XIII. Magyar Találkozó Krónikája*. Cleveland, Oh. 1974. Árpád Kiadó. 84–94. p.

Az etnikai gyűjtemények célja és jelentősége általában

Az egyes etnikai csoportokra vonatkozó vagy az egyes etnikai közösségek számára szervezett speciális könyvtári gyűjtemények többféle igényt elégitenek ki.

Elsődleges funkciójuk, amely leginkább elősegítette spontán szerveződésüket, a közösség *anyanyelvi olvasmányokkal* való ellátása.

Nem kis szerep jut a könyvtáraknak emellett azonban az óhaza kultúrájának terjesztésében, a *tradíciók áthagyományozásában*, a második és harmadik emigrációs generációnak a nemzeti hagyományokkal való megismertetésében.

Ezek a gyűjtemények képezik továbbá bázisát az etnikai közösség kultúrájával, irodalmával, történetével foglalkozó szervezett *oktatási* programoknak vagy egyéni tanulmányi törekvéseknek.

Végül, de nem utolsósorban, rendkívül nagy jelentőségük van a gyűjteményeknek, a gyűjtemények színvonalának és korszerűségének az etnikai közösségre vonatkozó tudományos *kutatások* támogatásában, valamint az Egyesült Államoknak az anyaországokkal fenntartott tudományos és kulturális, kereskedelmi és üzleti kapcsolatai esetében az ország egészére, gazdasági helyzetére, ipari és egyéb erőforrásaira vonatkozó, tudományos, kulturális és üzleti kapcsolatok megteremtéséhez, s e kapcsolatok fejlesztéséhez szükséges *információk* beszerzésében.

Ennek megfelelően az etnikai gyűjtemények mind magán-, mind közgyűjtemények keretében egyaránt fejlődtek, s a gyűjtemények valamennyi típusában: közművelődési közkönyvtárakban (public library), egyletek, szervezetek, egyházak, iskolák, egyetemek és főiskolák könyvtáraiban, a nemzeti könyvtári funkciót ellátó szövetségi könyvtárakban, valamint állami gyűjteményekben, szakkönyvtárakban és az üzleti életet támogató speciális ún. üzleti könyvtárakban egyaránt megtalálhatók.

Az etnikai gyűjtemények kialakulásának, fejlődésének meghatározó tényezői általában és speciálisan az Egyesült Államokban

Az etnikai gyűjtemények akár közgyűjteményként akár magángyűjteményként szerveződtek, létrejöttükben rendkívül nagy szerepet játszott és játszik ma is az etnikai csoportok *tudatossága* és *aktivitása*.

Egyéni kezdeményezés alapján kialakított értékes gyűjtemény megteremtésére kitűnő példa FELEKY Károlynak az 1920-as években New Yorkban szervezett magánkönyvtára, amely a későbbi értékelések szerint egy időszakban a magyar és kelet-európai kutatásokkal foglalkozók Mekkájává vált.¹⁴

Az igény kifejezésének és képviselésének fontosságáról számol be SEBESTYÉN Endre, aki 1941-ben Michigan állam egy kisvárosának köz-

14. DUGGAN, Stephen: *The Hungarian Reference Library in New York.* = *The Hungarian Quarterly.* Vol. 5. 1939. summer. 364–367. p.

könyvtárában javaslatával a magyar gyűjtemény fejlesztésére irányította a figyelmet:

a szerző „egy napon megkereste Mrs. Giersont, aki a könyvtárat vezette és feltette a kérdést, nem volna-e lehetőség a könyvtárban egy magyar gyűjtemény létrehozására, mert a gyülekezeti magyarok nagyon nélkülözik a magyar könyveket. Mrs. Gierson a leglekötelezőbb módon azt válaszolta, hogy az egyetlen nehézséget addig az okozta, hogy mindaddig még senki, egyetlen magyar művet sem javasolt azzal a kéréssel, hogy a könyvtár polcain helyet biztosítsanak számára, de mivel a vezetőség mindent elkövet, hogy a nemzetiségi csoportok igényeit is szolgálja, szintén nagy örömmel teljesítené a kérést. 250 kiválasztott és listába vett magyar könyv figyelemreméltóan rövid idő alatt került a polcokra az egyház tagjai számára.¹⁵” (Fordítás)

A magyar közösségek aktivitásának fontosságát és felelősségét hangsúlyozza, s bár az emigráns közösség itt-ott megnyilvánuló elfogultságával — mégis helyesen — a gyűjtemények fejlesztését sürgeti az Amerikai Magyar Könyvtárosok Szövetségének 1973-as ülése is:

„Ahol nagyszámú a magyarság, ott az olvasók csoportjainak megfelelően kell kifejleszteni a magyar könyvgyűjteményeket, akár a rendelkezésre álló «Public Library» keretei között, akár pedig egy egyetemi tanszék mellett . . . fel kell hívni a helyi magyar vezetők figyelmét arra, hogy magyar könyvek olvasása és gyermekeikkel való olvastatása nélkül nincs folytatása az óbennük élő magyar hagyománynak.

Tessék megszervezni — és ez a könyvtárosok kötelessége — a magyar olvasók, öregek és fiatalok informálását a sok kitűnő magyar könyvről, kiadványról, emigráns és külföldi magyar szerzőkéről éppen úgy, mint a Magyarországon kiadott, nagyobb részében kifogástalan magas színvonalú és nélkülözhetetlen művek sorából.¹⁶”

Az emigrációs közösség aktivitásának egyik igen eredményes megnyilvánulási formája egy-egy hozzáértő az etnikai közösségből származó könyvtáros működése valamelyik nagy közgyűjteményben. Ilyen szerepet töltött be Louis C. SÓLYOM (SÓLYOM Lajos) a Library of Congress könyvtárosa, aki az 1910-es években a magyar gyűjteményt katalogizálta, s így jelentős mértékben elősegítette a magyar anyag feltárását és továbbfejlesztését.¹⁷

Különösen szép példája a kutatási törekvések sugallta tudatos gyűjteményszervezésnek a University of Minnesota Immigration History Research Center keretében felállított magyar gyűjtemény fejlesztésére vonatkozó felhívás:

„Mentsük meg a magyar bevándorlók történeti és művelődési emlékeit!

Az észak-amerikai magyarság teljes történetének megírása még mindig csak a jövő feladata; a magyarság igazi szerepével Amerika és Kanada közművelődésének kialakításában a történelmi könyvek még mindig nem foglalkoznak. Mielőtt ezeket a hiányokat bárki pótolhatná, össze kell gyűjteni, s meg kell őrizni a magyar bevándorlókra vonatkozó adatokat. Az adatok a történeti tanulmányok nyersanyagát biztosítják; ezek nélkül történetet írni nem lehet. Fontos

15. SEBESTYÉN Endre: *The Magyars in America*. Hungarian Quarterly vol. 7. (autumn 1941). 228—246. p.

16. BAKÓ Elemér, i. m. 88—93. p.

17. BAKÓ Elemér: *Louis C. Solyom. Collection of Languages*. = *Quarterly Journal of the Library of Congress*. vol. 22. (April 1965). 105—115. p.

tehát, hogy mindazokat a nyomtatásban megjelent, vagy kéziratban őrzött bizonyítékokat, amelyek a magyar bevándorlók felfogására és tevékenységére vonatkoznak, összegyűjtsük és olyan helyen helyezzük el, ahol azokat nyilvántartásba vessük, megőrizzük és kutatások végzésére alkalmas módon állandóan készenlétben tartjuk: hozzáférhetőkké tesszük. Elengedhetetlenül szükséges, hogy ez minél előbb, még mielőtt ez az értékes anyag végérvényesen megsemmisülne, valóra váljék. A Minnesota Egyetem tíz évvel ezelőtt bevándorló gyűjteményt (Immigrant Archives) létesített, amelyet újabban «Bevándorlástörténeti Kutató Központ»-nak neveztek el, hogy az, mint a könyvtári anyaggyűjtemény egyik része, a nemzeti anyag letétbehelyezésére szolgáljon . . .

. . . kérjük az Egyesült Államok területén és Kanadában működő magyar közösségek támogatását a magyar bevándorlók örökségének megőrzésében. Azokat a személyeket és szervezeteket, akik és amelyek régi emlékek, iratok, bizonyítékok birtokában vannak, arra kérjük, helyezték azokat, mielőtt tönkremennének, vagy elkallódnának a Bevándorlástörténeti Kutatóközpont gyűjteményébe. Naptárak, újsággyűjtemények, egyházközségi évfordulók albumai, emlékiratok, magánfeljegyzések, családi iratok, magyar bevándorló szerzőktől származó vagy a magyar bevándorlókról szóló könyvek — mind hasznosan és előnyösen egészítenék ki a magyar — amerikai gyűjteményt.

A magyar-amerikai emlékek egyik legfontosabb fajtája, amely a komoly megsemmisülés veszélyében forog, az újság. Mivel a hírközlő sajtótermékek rendkívül könnyen megsérülnek, a legtöbb magyar-amerikai újság néhány éven belül megsemmisül és ezzel az Észak-Amerikában élő magyarok tevékenységéről tanúskodó elsődleges forrás elveszik (sic!).

Akinek birtokában van olyan anyag, amely a gyűjteményben elhelyezhető, vagy aki tud ilyenről, lépjen érintkezésbe az «Immigration History Research Center»-rel (at University of Minnesota 826 Berry Street, St. Paul, Minnesota 55114 . . .) . . .¹⁸

A könyvtári gyűjtemények fejlesztésében második igen fontos tényező az emigrációs közösségnek otthont adó ország *érdeklődése az emigrációra vonatkozó kutatások iránt* és igénye a terület felsőszintű szakembereinek *képzésére*. Ez elsősorban az egyetemeknek az emigrációs közösségre vonatkozó kutatási és oktatási programjaiban realizálódik.

Közgyűjteményi keretben, igen ösztönzőek tehát az egyetemi és főiskolai oktatási és kutatási programok. 1956—58-ban az Egyesült Államokban található szovjet és kelet-európai könyvanyag könyvtári megoszlása például az 1960-ban közzétett felmérés szerint, 31,5%-ban egyetemi könyvtárakban volt található, s ezeknek az egyetemeknek 29,5%-án speciális, erre a területre vonatkozó kutatási és nyelvi programok folytak.¹⁹

A harmadik jelentős tényező az óhazával való megfelelő szakmai és kulturális kapcsolat, a hazai szellemi életről, nem utolsósorban a könyvkiadásról beszerezhető hiteles és gyors információk lehetősége, a *hazai könyvtermés bibliográfiai feltártsága, a feltárás gyorsasága, a könyvterjesztés és a tájékoztatás összehangoltsága*. Az USA könyvtáraiban található kelet-európai gyűjtemények fejlesztésének egyik alapvető problémája az volt az 1960-as jelentés szerint, hogy nem tudták megoldani, hogy időben, addig, amíg még beszerezhető vegyenek tudomást a kelet-európai könyvkiadás új

18. *Detroiti Magyar Újság*. 1974. december 6.

19. RUGGLES, Melville J.—MOSTECKY, Vaclav: *Russian and East European publications in the libraries of the United States*. New York 1960, Columbia University Press. 185. p. (Columbia University Studies in Library Service no. 11.)

termékeiről. Az 1960-as évekig ezért a kelet-európai anyag, beleértve a magyar anyag beszerzését is, esetleges, s így a gyűjtemények fejlesztése improvizált volt.²⁰

Nyilvánvaló tehát, hogy a megfelelő színvonalú és teljességű gyűjtemények létrehozásának feltétele az anyaország saját magáról nyújtott bibliográfiai és könyvkereskedői tájékoztatásának színvonala, teljessége, gyorsasága és szervezettsége.

Az etnikai gyűjtemények fejlődését alapvetően meghatározó negyedik tényező annak az országnak, jelen esetben az Egyesült Államok *könyvtárügyének rendszere és fejlettségi szintje*, ahol az etnikai gyűjtemények működnek. Mindazok a könyvtárak ugyanis, amelyek az Egyesült Államokban etnikai csoportokat szolgálnak, egyben az USA könyvtári rendszerének részét képezik, így a könyvtári rendszer egészére érvényes törvényszerűségek és törekvések nem hatástalanok az etnikai csoportokat szolgáló gyűjteményekre sem.

Az amerikai könyvtári rendszer alapeszméje a szolgáltatás, alapvetően különbözik az európai könyvtárak eredeti funkciójától. Amíg Európában a könyvtárak születésükkor a gyűjtést és megőrzést tekintették elsődleges feladatuknak, s a használatás csak szűk körre terjedt, addig az amerikai könyvtár alapvető funkciója az adott történelmi fejlődésnek megfelelően a széles körű szolgáltatás, a public library eszméjében gyökerezik. A szolgáltatás szerepének kiemelése jut kifejezésre az amerikai könyvtárügy nemzeti programjának *alapeszméjében* is.²¹

Ennek a programnak az a célja, hogy a könyvtárakban felhalmozott szellemi erőforrások leggazdaságosabb és leghatékonyabb kihasználásával biztosítsa mindenki számára a hozzáférést a számára szükséges információhoz. Ennek értelmében az etnikai csoportokat szolgáló gyűjteményeknek az etnikai közösségek és az etnikai kutatások speciális igényeinek ellátásában alapvető szerep jut.

Az alapeszmét érvényesítő *rendelkezések* egy része politikai, tudományos vagy egyéb, kulturális indítékokból született, más része szociális indítatású.

Az országos intézkedések és törekvések az etnikai csoportok magán-gyűjteményeit és az etnikai közösség társadalmi és kulturális szervezeteinek keretében működő könyvtárakat kevésbé, többnyire csak közvetve (pl. az általános technikai szint lehetőségeinek hasznosításával) érintik. Sokkal inkább függvényei ezek a könyvtárak az etnikai csoportok anyagi és erkölcsi támogatásának, politikai és társadalmi törekvéseinek.

Az amerikai *könyvtárügy* egészére kiható *intézkedések* maradéktalanul éreztetik hatásukat azonban azokra a gyűjteményekre, amelyek az ország könyvtári rendszerén belül jöttek létre. A közgyűjteményi feladatot tervszerűen a Szovjetunió és az európai szocialista országok anyaga esetében 1945 és 1956 között csupán néhány egyetemi gyűjtemény és a három szövet-

20. I. m. 15–16. p.

21. *National Program for Library and Information Services. 2nd Draft. Prepared by the National Commission on Libraries and Information Science.* Washington, D.C. 1974. 3. p.

ségi könyvtár (Library of Congress, National Library of Medicine, National Agricultural Library) látta el. Egyéb intézményekben a gyűjtés esetlegesen alakult ki. Az 1942—1948-ban kidolgozott Farmington-terv²², amelynek célja az volt, hogy országos kooperációval biztosítsa a külföldi anyag beszerzésének teljességét, politikai tényezők hatására nem terjedt ki a kelet-európai anyag beszerzésére, és így ez az országos együttműködésből kimaradt. Az ötvenes évek végére nyilvánvalóvá vált, hogy a második világháború után a Szovjetunió és a kelet-európai szocialista országok történelmi és politikai szerepének megértéséhez nem nélkülözhető az információk bázisát képező gyűjtemények tudatos fejlesztése. Felmerült az igény tehát, hogy minden olyan kelet-európai és szovjet kiadványt, amely kutatási értékkel rendelkezik, az Egyesült Államok területén, legalább egy példányban hozzáférhetővé kell tenni, s ezt programszerűen biztosítani kell.²³

A tervszerű fejlesztést megelőzően országos jellegű helyzetfelmérés készült.²⁴

A helyzetkép nyilvánvalóvá tette a tervszerű fejlesztés szükségességét. A következő években két jogszabály és ennek nyomán kialakult program szolgálta a feladat megoldását. 1962-től egy, a beszerzési kooperációt anyagilag támogató törvény (PL 480) lépett életbe. Mindjárt a program indulásakor az első nyolc olyan ország között, amelynek területén publikált kiadványok beszerzését és könyvtári feldolgozását e törvény által biztosított összegből fedezték, szerepelt egy kelet-európai ország, Jugoszlávia. A későbbiekben kiterjesztették a gyűjtést a lengyelországi kiadványokra is. A másik rendelkezést 1965-ben dolgozták ki. Ez a felsőoktatási törvény (Higher Education Act, Title II-C) keretébe foglalt országos együttműködésre alapozott beszerzési és katalogizálási program (National Program for Aquisition and Cataloging, NPAC), amely lényegében a Farmington Terv koncepciójának továbbfejlesztése és kibővítése volt. 1969-től a Library of Congress vált a program központi lebonyolító szervévé.²⁵ A kooperációba a megosztott katalogizálás programja útján kapcsolódott be több kelet-európai ország, mindjárt az induláskor Románia (1969), 1976-ban Magyarország.²⁶

Az etnikai gyűjtemények szervezését elősegítették továbbá a *nevelés* terén bevezetett *intézkedések*. Az 1965-ben kezdeményezett nagyarányú oktatási és iskolafejlesztési program (Elementary and Secondary Education Act, 1965)-hoz 1972-ben az etnikai közösségek múltjára vonatkozó program járult (Title IX — Ethnic Heritage Program). Az intézkedés célja az volt, hogy támogasson minden olyan tevékenységet, amely az etnikai közösségek múltjára vonatkozó tanulmányok számára szükséges tananyagok, segédletek kidolgozásával és terjesztésével kapcsolatos. Ennek a munkának a koor-

22. WILLIAMS, Edwin E.: *Farmington Plan handbook*. [Washington D.C.] 1953, Association of Research Libraries. 65—67. p.

23. RUGGLES Melville J.—MOSTECKY, Vaclav i. m. 27—28. p.

24. I. m. 396 p.

25. *Encyclopædia of Library and Information Sciences*. New York 1968—, Dekker. vol. 8. 361—368. p.

26. FERENCZYNÉ WENDELIN Lídia: *Magyarország részvétele a megosztott katalogizálási programban*. = *Könyvtáros* 28. évf. 2. sz. (1978. február). 93—94. p.

dinálására nemzeti tanácsadó testület jött létre (National Advisory Council on Ethnic Heritage Studies).²⁷

A további programszerű intézkedések belső, megoldatlan társadalmi és kulturális kérdések rendezésére törekedtek. Ilyen program az ún. *hátrányos helyzetű*, speciális körülmények között élő olvasók felkutatása és számukra speciális szolgáltatások biztosítása.²⁸ Természetesen ez elsősorban a jóval nagyobb számú és a társadalmi lehetőségek szempontjából jóval nehezebb körülmények között élő fekete, indián, mexikói és Puerto Rico-i csoportok igényeinek felkutatására és kielégítésére irányult, nem volt hatástalan azonban az egyéb, ún. fehér etnikai csoportok ellátására sem. Több országos könyvtári szerv programjába bekerült a kisebbségi (etnikai) csoportok könyvtári igényeinek számbavétele és kielégítése is. Az amerikai könyvtáros egyesület e célból speciális bizottságot hozott létre (American Library Association's Library Services to the Disadvantaged Committee), az egyesület felnőttolvasókkal foglalkozó szakosztálya (ALA, Adult Services Division) szintén gondolja ezt a problémát. Az iskolai könyvtárosok egyesülete pedig kifejezetten a kisebbségi könyvanyag kezelésével foglalkozó bizottságot szervezett (American Association of School Librarians, Committee on the Treatment of Minorities in Library Materials).²⁹

A hátrányos helyzetű olvasók programjának fényében az 1970-es években előtérbe került a nemzeti *kisebbségek könyvkiadásának* kérdése is.³⁰

Különösen a Council on Interracial Books for Children foglalkozott a kérdéssel, amely 1971-ben javaslatot készített a kisebbségi könyvkiadók támogatására.³¹ Természetesen ez sem elsősorban az európai eredetű kisebbségek könyvkiadási problémáinak megoldására irányult, de érinti őket.

Az intézkedések sorát kiegészítette az etnikai gyűjtemények kezelését biztosító, az etnikai közösségekből származó *könyvtárosok képzését* elősegítő rendelkezés. Charles JELAVICH³² szerint az etnikai gyűjtemények fejlesztésének egyik komoly akadálya a speciális képzettséggel, sajátos nyelvi és kulturális ismeretekkel rendelkező szakemberek hiánya. A helyzet megoldására az amerikai könyvtáros egyesület 1972 januárjában speciális könyvtárosképzési programot hirdetett meg. Ennek keretében ösztöndíjakat alapított három felsőoktatási intézmény könyvtáros képző tanszékén (University of Chicago, Northern Illinois University, Rosary College) kizárólag etnikai kisebbségi csoportok tagjai számára³³, s megkezdődött az alap- és közép-

27. *U.S. Senate, Educational amendments of 1972*. Report no. 92—728, 92nd Congress, 2nd session, Washington D.C. 1972, Government Printing Office. 116—117. p.

28. *Serving disadvantaged adults. An Institute for Public Librarians held at the College of St. Catherine, St. Paul, Minnesota June 2—15., 1969.* = *Proceedings. Minnesota Libraries*. vol. 22. no. 10. (summer 1969.)

29. NAUMES, Janet N.: *Library service to American Indians.* = *Library and information services for special groups*. [Ed. by] Joshua I. SMITH. New York 1974, Science Association Inc. 59—60. p.

30. *Headin' for the last roundup.* = *American Libraries*. Vol. 2. no. 3. (1971). 246—247. p.

31. NAUMES, Janet N. i. m. 59—60. p.

32. JELAVICH, Charles: *Graduate training and research needs.* = *East Central and Southeastern Europe*. A survey. Ed. by Charles JELAVICH. Chicago a. London 1969, The University of Chicago Press. 9. p. (Language and area studies.)

33. NAUMES, Janet N. i. m. 60—61. p.

szintű ismeretekkel rendelkező, etnikai közösségekből származó szakemberek rekrutálása is.³⁴

A szakképzett magyar könyvtárosok iránti igény 1973-ban az amerikai magyarság részéről is megnyilvánult.³⁵

Ennek szükségességét az is bizonyítja, hogy 1975-ben pl. a Cleveland Public Library magyar gyűjteményének olvasószolgálatában nem volt magyar nyelvet ismerő könyvtáros.

Az Egyesült Államok kelet-európai gyűjteményeinek főbb jellemzői

Az állomány tartalmi jellemzői

A gyűjtemények anyaga sokszínű, a különböző céloknak megfelelően különbözően rétegeződik. Két fő összetevő eleme van, az etnikai közösségeknek az emigrációban publikált kiadványai és az anyaország jelenkori és korábbi könyvkiadásának termékei. Ezenkívül nem jelentéktelen még az egyetemes szellemi élet vonatkozó, elsősorban a nyugat-európai nyelveken publikált termékeinek száma, mennyisége sem.

Az állomány szakszerinti megoszlását tekintve, mind a kelet-európai anyag összetételére vonatkozó elemzések, mind a magyar anyaggal rendelkező gyűjtemények felmérései azonos eredménnyel jártak. A kelet-európai anyag egészében az egyes szakterületek közül a legnagyobb arányban a történelem, a társadalomtudományok, és az irodalom található, s csak ezt követik a természettudományok, a nyelvészet és a művészetek. A magyar anyagban viszont általában a többihez képest, a legmagasabb arányt a képzőművészet teszi, majd ezután a történelem, a politika, a közgazdaság, a jog, az orvostudomány, a geológia, a biológia, a néprajz, az irodalom s a nyelvészet következik.³⁶

Nagyság

A gyűjtemények nagyságát bemutató, teljes áttekintést nyújtó statisztikai felmérés nem készült, de az 1960-ban publikált, s már idézett felmérés, amely az anyaországokban publikált könyvanyag arányait vette számba, rendelkezésünkre áll.³⁷

Körülbelül 10–12 évvel későbbi állapotot rögzít az 1974-ben közreadott, az USA kelet-európai gyűjteményeit leíró kézikönyv,³⁸ amelynek

34. *Minority recruitment preconference planned.* = American Libraries. Vol. 2. no. 3. (march 1971). 279–280. p.

35. BAKÓ Elemér: *Az amerikai magyar könyvtárosok és levéltárosok és könyvtárügy néhány alapvető problémája.* I. m. 87. p.

36. RUGGLES, Melville J.—MOSTECKY, Vaclav i. m. 95–98. p.

37. RUGGLES, Melville J.—MOSTECKY, Vaclav i. m. 396 p.

38. *East Central and Southeast Europe. A handbook of library and archival resources in North America.* Chief editor Paul L. HORECKY. Santa Barbara, Cal. — Oxford, Engl. [1975] Clio Press. 466 p. (Joint Committee on Eastern Europe publication series no. 3.)

adatai nem vethetők ugyan össze az 1960-ban publikált felmérés adataival, mert egyrészt a számbavett gyűjtemények nem azonosak, másrészt az utóbbi számbavétel nem csupán az anyaországból származó könyvkiadás termékeit, hanem a teljes kelet-európai vonatkozású anyag számaadatait közli, mindenesetre azonban a két összegezés alapján egyfajta áttekintésre lehetőség nyílik.

A főbb tendenciák, az arányok és a fejlődés iránya megállapítható.

1960-ban az Egyesült Államokban a kelet-európai gyűjtemények teljes állománya 1 603 860 könyv, 69 932 folyóiratcím, 4656 újságcím volt. Ebből a magyar anyag 78 030 könyv 4,9%, 3692 folyóiratcím 5,3% és 174 újságcím 3,7% volt.

Mivel ezek a számok nem tartalmazzák az USA területén kiadott könyvanyagot, az ilyen jellegű gyűjtemények nagysága a valóságban ennél jóval nagyobb. Két kivételtől eltekintve, ezek az adatok összhangban vannak a kelet-európai könyvkiadás arányaival. A magyar könyvkiadás a kelet-európai könyvkiadásnak 5,6%-a az USA könyvtáraiban való részaránya 4,9%. Szembetűnően eltér ettől a szovjet és lengyel gyűjtemények nagysága. A szovjet könyvkiadás a kelet-európai könyvkiadásnak 57,8%-a, a lengyel 8,9%-a. Az USA könyvtári gyűjteményeiben ezzel szemben 64,7, illetve 12,5%-ot tesznek. Az összes többi nyelvterület esetében a magyarhoz hasonlóan az amerikai gyűjteményekben megtalálható kelet-európai könyvanyag teljes mennyisége a hazai könyvkiadásnak a kelet-európai könyvkiadásban elfoglalt arányát követi.³⁹

Magyarázható ez az eltérés egyrészt a szovjet és egyéb szláv kutatások iránt megnyilvánuló érdeklődés és kutatások túlsúlyával, másrészt, vagy ennek következtében, ezen a területen a többenél fejlettebb szakemberképzéssel. Így Charles JELAVICH szerint a kelet-európai gyűjtemények fejlesztésére globálisan biztosított összegeket nagyobb arányban az érdeklődés középpontjában álló nyelvterületek fejlesztésére fordították.

A magyar, a nem szláv egyéb kelet-európai nyelvterületekkel együtt, sokkal nehezebben talált otthonra az egyetemek kialakult struktúrájában, s ennek következtében a területre vonatkozó kutatások és a gyűjtemények is lassabban fejlődtek.⁴⁰

Meg kell jegyezzük, hogy az adatközlés a kötetben belül nem egységes. Egyes gyűjtemények leírásai nem adnak tájékoztatást nyelvterületenként az anyag nagyságáról, néhány esetben a teljes kelet-európai gyűjtemény nagyságáról sem. Ezért a tanulmányunkban közölt adatok összesítve nem fedik a leírt gyűjtemények kelet-európai anyagának egészét, az a valóságban jóval nagyobb. A gyűjteményekre vonatkozó statisztikai adatok rendszerint nem tartalmazzák a periodika-állomány kötetmennyiségét, csupán a címek számát. A megadott kötetszám a monografikus (könyv) anyag számaadatait jelenti. Helyenként azonban ezekben az esetekben is a címek számát közlik. A monografikus anyag vonatkozásában a kétféle számadatot összesítettük. Összesítésünkben azonban a periodikaanyag címeinek számát mellőztük. A gyűjteményekre vonatkozó adatközlés egyes esetekben kerekített vagy megközelítő, megbecsült adat, ezért a tanulmányunkban közölt adatok tájékoztató jellegűek és nem statisztikailag pontos, a valóságnak minden részletükben megfelelő adatok.

39. RUGGLES, Melville J. — MOSTECKY, Vaclav i. m. 169—174. p.

40. JELAVICH, Charles i. m. 8—9. p.

Az 1960-as felmérés szerint a szovjet és a kelet-európai csoportok könyvtári gyűjteményei között nagyságrendben a magyar gyűjtemények együttesen az ötödik helyet foglalták el. Megelőzték az orosz, a lengyel, a csehszlovák és délszláv gyűjtemények, s követték a balti, az ukrán, a bolgár, a román és az albán könyvtárak állományai.⁴¹

A több mint 10 évvel később, 1974-ben publikált adatok szerint a magyar gyűjtemények összállományát megelőzték a lengyelek, a jugoszlávok, a csehek, és követték a görögök, a románok, a bolgárok, és az albánok.

Ez a felmérés nem terjedt ki az orosz és szovjet anyag számbavételére, a többi kelet-európai nyelvterület számadatai az alábbiak:

Lengyel	401 717
Jugoszláv	375 362
Cseh	321 766
Magyar	213 801
Görög	146 887
Román	108 896
Bolgár	65 537
Albán	12 704 ⁴²

Földrajzi megoszlás

Különösen a spontán fejlődés periódusában, de természetesen a későbbi tervszerű fejlesztés során is a gyűjtemények kialakulását jelentősen meghatározta az etnikai csoportok települési mintája. Az egyes etnikai csoportok jelenléte, tehát az esetek többségében az etnikai közösség igénye hívta létre a könyvtárakat. Ennek megfelelően a kelet-európai gyűjtemények megoszlása földrajzilag egyenlőtlen, de néhány területen, ott, ahol a lakosság jelentős hányadát alkotják a különböző etnikumok, erős koncentráció jellemzi könyvtáraik földrajzi elhelyezkedését. A könyvek 65,5%-a, a folyóiratok 77,7%-a és az újságok 91,6%-a négy város öt nagy könyvtárában — New Yorkban, Washingtonban, San Franciscóban és Bostonban található. Emellett további erős koncentráció figyelhető meg az USA középnyugati területén.⁴³

Bár a legkülönbözőbb méretű magyar gyűjtemények az ország egész területén szétszórtnak találhatók, ez a kelet-európai állományokra általában jellemző koncentráció kis eltérésekkel a magyarokra is áll. Az Egyesült Államokban található magyar anyag számottevő részét tartalmazó legnagyobb gyűjtemények Washingtonban, New Yorkban, Clevelandban, Bostonban és New Brunswickban találhatók.⁴⁴

41. RUGGLES, Melville J. — MOSTECKY, Vaclav i. m. 169 — 174. p.

42. Vö. *East Central and Southeast Europe*. I. m.

43. RUGGLES, Melville J. — MOSTECKY, Vaclav i. m. 225. p.

44. SZILASSY Sándor, i. m. 140. p. és RUGGLES, Melville J. — MOSTECKY, Vaclav i. m. 326. p.

Könyvtártípusok szerinti megoszlás

Az egyes könyvtártípusok közül az egyetemi könyvtárak azok, amelyekben a legnagyobb kelet-európai gyűjtemények találhatóak. Az 1960-as felmérés szerint az anyag 31%-a. Szinte hasonló mennyiségű 30,5% a szakkönyvtárak állományában számbavett kelet-európai anyag. A harmadik legnagyobb csoportot, amelyek kelet-európai gyűjteményei az USA teljes kelet-európai anyagának 25%-át tették, az ún. kormányzati vagy szövetségi könyvtárak alkotják. Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ebbe a csoportba tartozik a Library of Congress, amelynek kiemelkedő gyűjteménye képezi ennek a számnak a legnagyobb részét. Csak negyedik helyen következnek a nyilvános közművelődési könyvtárak, a public library-k. Ezek gyűjteményeiben 1960-ban a teljes kelet-európai anyag 12%-a volt található.

Ez a megoszlás nyilvánvalóan kifejezi a gyűjtemények létrehozásának motívumait is: a kisebbségi lakosság általános olvasási igényei és az egyetemeken folyó oktatás és szakterületi kutatás. Összegezve ezeket a tényezőket, azt is megállapíthatjuk, hogy amíg a helyi lakosság igénye fontos tényező a gyűjtemények születésekor, így viszonylag nagy a public library-kben található gyűjtemények száma, addig ez a tényező sokkal kevésbé ösztönző motívum volt a gyűjtemények továbbfejlesztésében.

A public library-k a helyi adózási rendszer függvényeként sokkal kisebb mértékben tudták ezt a viszonylag alacsony költségvetésből biztosítani, mint az egyes egyetemek, amelyek nemcsak saját költségvetésükre, hanem a programjaikat elősegítő külön támogatásokra is építhettek.⁴⁵

A magyar könyvtárak főbb jellemzői

A magyar könyvtárak száma

Az Egyesült Államokban található valamennyi magyar gyűjtemény teljes listája eddig még nem készült el. A különböző számbavételek különböző adatokat tartalmaznak.

Az ötvenes évek végén végzett és többször idézett felmérés 50 jelentősebb magyar könyv-, 44 folyóirat- és 6 újságygyűjteményt tart számon. Ezek közül 21 folyóiratgyűjtemény olyan könyvtárban található, amelynek nevét a felmérés az 50 könyvgyűjtemény között nem említi. Tehát lényegében 71 magyar kollekciót vesz jegyzékbe.⁴⁶

Az 1963-ban készült kézikönyv, a *Hungarians in America* c. kiadvány⁴⁷ 50 könyvtárat regisztrál. Albert TEZLA 1964-ben készült bibliográfiai kézikönyvében már 111 olyan könyvtárat sorol fel, amely tartalmaz magyar vagy magyar vonatkozású anyagot. 1968-ban megjelent második kézikönyve

45. SINOR Dénes: *Magyarságtudomány az amerikai egyetemeken.* = *Magyar Nemzet* 1973. augusztus 12. 11. p.

46. Vö. RUGGLES, Melville J.—MOSTECKY, Vaclav i. m. 326—329. p.

47. SZY Tibor: *Hungarians in America.* New York 1963, Hungarian University Association Inc. 590—591. p.

az előző listához képest 22 újabb ilyen gyűjteményt említ.⁴⁸ A Paul HOECKY szerkesztésében megjelent a kelet-európai gyűjteményeket leíró kézikönyv, amely az 1972-es állapotot rögzíti, 32 olyan könyvtárról ad számot, amelyben jelentős magyar anyag található.⁴⁹ SZÉPLAKY József 1975-ben készült kézikönyve *The Hungarians in America 1583—1974*, 51 jelentősebb magyar gyűjteményt vesz fel jegyzékébe.⁵⁰

A különböző jegyzékek adatait feldolgozva az egyeztetett listák alapján 165 magyar anyagot tartalmazó könyvtárról számolhatunk be. Ezek közül kb. 30 rendelkezik jelentősebb gyűjteménnyel. A magyar anyagot tartalmazó könyvtárak jegyzékét mellékletben közöljük.

Mivel az egyes számbavételekben a kisebb egyesületi és egyházi könyvtárak nem szerepelnek, a magyar könyvet tartalmazó gyűjtemények száma ezt jóval meghaladhatja. SZÉPLAKY József idézett könyvében 186 magyar egyesületet és 181 különböző egyházhoz és felekezethez tartozó magyar templomot tart nyilván. PUSKÁS Júlia szerint pedig 1960-ban 352 magyar egyházközséget és 225 magyar társadalmi egyesületet tartottak nyilván.⁵¹

Ha csupán azt tételezzük fel, hogy ezek fele gondoz valamilyen jellegű magyar gyűjteményt, ez a szám akkor is jelentősen megnöveli eddigi listánkat.

A magyar könyvtárak nagysága

A magyar gyűjtemények nagyságáról szintén eltérő közlések tájékoztatnak.

Az 1960-ban közzétett felmérés során számbavett gyűjtemények a következőképpen oszlottak meg:

10 000—25 000 könyvet tartalmazott	2 könyvtár
5 000—10 000 könyvet tartalmazott	2 könyvtár
2 500—5000 könyvet tartalmazott	5 könyvtár
1 000—2500 könyvet tartalmazott	3 könyvtár
500—1000 könyvet tartalmazott	6 könyvtár
100—500 könyvet tartalmazott	32 könyvtár ⁵²

Ennél a számnál feltehetően valamennyi gyűjtemény jóval nagyobb a nem Magyarországon publikált magyar és nem magyar nyelvű állományával együtt. Az 1974-ben közzétett adatok szerint például az itt 25 000 kötettel szereplő Library of Congress teljes magyar vonatkozású könyvgyűjteménye, a több éves gyarapodást is beleértve 55 000 kötet a New York Public Library

48. TEZLA, Albert: *An Introductory bibliography to the study of Hungarian literature*. Cambridge, Mass. 1964, Harvard. 262—267. p.

TEZLA, Albert: *Hungarian authors. A bibliographical handbook*. Cambridge, Mass. 1970, Harvard 758—763. p.

49. *East Central and Southeast Europe*. i. m.

50. SZÉPLAKY Joseph: *The Hungarians in America. 1583—1974. A chronology and fact book*. Dobbs Ferry, New York 1975, Oceana Publication Inc. 136—137. p.

51. SZÉPLAKY Joseph i. m. 109—127. p.

PUSKÁS Júlia: *Magyar szervezetek Amerikában* i. m. 528. p.

52. RUGGLES, Melville J.—MOSTECKY, Vaclav i. m. 326—327. p.

5–10 000 kötetével szemben a teljes gyűjtemény 1973-ban 20 000 kötet könyv volt.⁵³

A Harvard Egyetemnek a felmérés szerint 2500–5000 nagyságúnak megjelölt magyar anyagában csak a történelem témakörébe tartozó magyar vagy magyar vonatkozású művek száma összesen 6550⁵⁴, amely 9147 kötetet tesz ki.⁵⁵

Az 5–10 000 nagyságrendűnek megjelölt Columbia Egyetem könyvtára pedig BLEJWAS Stanislaus szerint 40 000 magyar vagy magyar vonatkozású könyvvel rendelkezik.⁵⁶ Az 1974-ben publikált, s az 1972-es állapotot rögzítő HORECKY-féle számbavétel az alábbi adatokról tájékoztat:

55 000 (kötet)	Library of Congress
32–35 000 (kötet)	Columbia
20 000 (kötet)	New York Public Library
15 000 (kötet)	Dumbarton Oaks
15 000 (kötet)	University of Illinois
12 500 (kötet)	Cleveland Public Library
12 000 (kötet)	Harvard University
10 000 (kötet)	University of California, Los Angeles
8 000 (kötet)	Indiana University
7 000 (kötet)	Yale University
5 320 (kötet)	University of Chicago
5 000 (kötet)	University of California, Berkeley
4 000 (cím)	University of Washington
2 263 (kötet)	Princeton University
1 500 (cím)	University of Michigan
1 200 (kötet)	Ohio State University
938 (kötet)	University of Pennsylvania
700 (kötet)	IHRS, St. Paul
700 (kötet)	Michigan State University
680 (kötet)	University of North Carolina
500 (kötet)	University of Texas ⁵⁷

A magyar könyvtárak típusai

Egyetemi könyvtárak

Valamennyi könyvtártípus közül jelentős magyar gyűjtemények a legnagyobb számban az egyetemi könyvtárakban találhatóak. A számbavehető 165 könyvtár közül 77.

53. SZILASSY Sándor i. m. 140–141. p.

54. *Harvard U. Library. Widener Library. Shelflist 44. Hungarian history and literature; classified schedule; classified listing by call number; chronological listing; author and title listing.* Cambridge, Mass. Harvard University. = *Hungarian Studies Newsletter* no. 2. (fall 1975). 2. p.

55. *Harvard University Library. Widener Library. Shelflist 44. Hungarian history and literature, classification schedule, classified listing by call number, chronological listing, author and title listing.* Published by the Harvard University Library. Cambridge, Mass. 1974, Harvard. x–xi. p.

56. BLEJWAS, Stanislaus A.: *East Central European Studies. A handbook for graduate students.* A preliminary ed. Columbus, Oh. 1974, The American Association for the Advancement of Slavic Studies. 22. p.

57. Vö. *East Central and Southeast Europe* i. m.

Az 1974-ben közzétett felmérés adatai szerint a legnagyobb a Columbia 35 000 kötettel; 10 000 fölött van 4; 5000—10 000 között 5 és 500—5000 között 7 könyvtár gyűjteménye. A többi, említett könyvtár nagyságáról nem állnak rendelkezésre megbízható adatok.

Múltjukat tekintve, a négy legkorábbi gyűjtemény a Harvard, az Indiana, a Pittsburgh-i és a Princeton-i egyetem magyar kollekciója. Közülük az Indiana és a Harvard szerveződésének története a 20. század első évéig nyúlik vissza. A Harvard egyetem könyvtárának magyar anyaga azonban nemcsak múltját tekintve, de mai összetétele alapján is, lévén a második legnagyobb egyetemi magyar gyűjtemény a legjelentősebb egyetemi magyar gyűjtemények közé tartozik. A második világháborút megelőzően létrejött két könyvtár közül sem a Princeton-i, sem a Pittsburgh-i nem vált igazán jelentőssé, bár különösen a Pittsburgh-i igen biztató körülmények között indult. Pittsburgh ugyanis az USA kelet-európából származó etnikumainak egyik központja. Így az 1920-as és 30-as években a Pittsburgh-i Egyetem új épületeket kapott, amelyekben a város nagyszámú nemzetiségei is helyet követeltek saját kultúrájuk számára, s ennek eredményeként nemzetiségi szobák épültek, köztük magyar is. A könyvtár maga a későbbiekben inkább a szláv kutatásokat és oktatást támogató gyűjteménnyé fejlődött.

Általában valamennyi egyetemi gyűjtemény mind az újonnan szervezettek, mind a régiek, az 1950-es évektől, s különösen az 1960-as évek második felétől indultak fejlődésnek az országos fejlesztési program hatásának következtében.⁵⁸

A Columbia egyetemen például 1954-ben az uráli és altáji nyelvek tanszékének (Department of Uralic and Altaic Languages) megszervezése és 1958-tól a nemzetvédelmi program keretében megindított magyar nyelv-oktatásra biztosított évi 10 000 dollár idézett elő robbanásszerű fejlődést, s a magyar anyag évi gyarapodását 2050-ről 3500-ra emelte.

Az egyetem 1954 óta jelentős támogatással a magyar vonatkozású tanulmányok terén képzett szakemberek 40%-át neveli, s ezzel szoros összefüggésben könyvtárának magyar gyűjteménye az USA egyik legjelentősebb magyar könyvtári gyűjteményévé vált.⁵⁹

Emellett még néhány nagy, kiemelt egyetemen, amely az országos program keretében kellő támogatással indította meg a magyar vagy kelet-európai tanulmányok megszervezését, jó eredményt értek el a könyvtári gyűjtemények fejlesztése terén. Az oktatással párhuzamosan, tervszerűen fejlesztett könyvtári állományról beszélhetünk a University of California at Berkeley, a University of California at Los Angeles, a University of Chicago, a University of Washington, valamint a Yale University esetében, ahol egyrészt a magyar nyelv és irodalom, másrészt kelet-európai történelmi oktatás bevezetése kívánta meg a gyűjtemény fejlesztését. Az Indiana University-n 1958-tól a Kelet Európai Intézet, a University of Michigan-en 1960-tól az Orosz és Kelet Európai Tanulmányi Központ megszervezése,

58. Vö. *East Central and Southeast Europe* i. m.

59. KOLAYA J.—SIEZER, L.: *Magyar vonatkozású tanulmányok az Egyesült Államokban.* = *Szociológia.* 1974. 3. 463—464. p.

az Ohio State University-n 1960-tól szláv oktatási program megindítása segítette elő a magyar anyag beszerzésének meggyorsítását.

Ezek az egyetemeken a gyűjteményfejlesztés speciális profiljának kialakulása megkívánta a megfelelő szakmai felkészültséggel rendelkező könyvtárosok alkalmazását is. Ott, ahol ez bekövetkezett, egyaránt észlelhető a gyűjtemény mennyiségi növekedése és színvonalának emelkedése. A Columbia Egyetemen 1958-tól egy fő kizárólag a magyar anyag fejlesztésével foglalkozott, a Harvard Egyetemen VÉGH Imre a kelet-európai anyag kurátora játszott ebben jelentős szerepet. A University of Illinois 1959-től, a University of Chicago 1960-tól, az University of North Carolina 1968-tól alkalmazott kelet-európai szakértőket.⁶⁰

Természetesen az országos program mellett számos egyetemen a helyi ösztönző tényezők hatására magyar nyelvi, irodalmi és történelmi oktatás indult meg az elmúlt évtizedekben.

A nyelvi program és az etnikai közösség részéről megnyilvánuló gyűjteményfejlesztési törekvés együttes megjelenésére igen jó példa az a *Magyar Szó*-ban közzétett felhívás, amely a Kenti Egyetemen létesített Magyar Gyűjtemény támogatására szólít fel:

„Ezrével vesznek el évente a jövő számára a magyar nyelven nyomtatott könyvek, folyóiratok és újságok megfelelő gyűjtőhely hiányában. Ehhez hasonló anyag, mely főleg könyvekből áll, jelenleg csak egy néhány városi könyvtárban található, ahol azonban a magyar gyűjtemények csak a véletlen eredményei. Eddig senki sem törődött vele lelkiismeretesen, hogy minden kapható anyagot összecsoportosítson. Ez utóbbi különösképpen igaz a folyóiratok és újságok gyűjtésére és nyilvántartására. Magyar újságok és folyóiratok majdnem sehol sem találhatóak teljes sorozatban és sajnálatosan a gyűjtésük ma már legtöbb esetben meddő feladatot képviselne.

Ennek az irodalmi anyagnak csillagászati értékét felesleges itt bizonyítani, melynek hozzáférhetősége gyors iramban megsemmisül az idősebb bevándorlók generációja eltűnésének és az amerikai városokban fennálló templomok és egyházközösségek felszámolásának arányában és hasonlóképpen a régi, politikai, fraternális és kulturális egyesületek homálybaszorulásával. Ezeknek könyvtárai, archívumjai, nyilvántartásai és levelezései — gyakran közismert személyiségekkel — tönkremennek és ez a felmérhetetlen értékű anyag elvész a jövő számára.

A Kenti Állami Egyetem (Kent State University) felismerve a magyar nyelvű könyvek, folyóiratok, nyomtatványok és újságok értékét és gyűjtésüknek fontosságát, Magyar Gyűjteményt alapított az egyetem könyvtárán belül. Ez a gyűjtemény, mely a magyar kultúrát tükrözi, azonban nagy hiányt szenved. Ennek a hiánynak enyhítése érdekében kampány indult meg magyar anyag gyűjtésére, katalógizálására és megőrzésére. A könyvtár minden nézetű anyagot elfogad, semmilyen politikai álláspontú anyagot nem utasít vissza.

A gyűjtemény a nemrégiben felépített, tágas, 12 emeletes könyvtárban fog helyet foglalni, mely ennek a gyors iramban fejlődő állami egyetemnek területén fekszik. A Kenti Egyetem könyvtárában létesülő Magyar Gyűjtemény a könyvtárak közötti csereegyezményen keresztül (inter-library loan) minden tudósnak, szakértőnek és érdekeltnak, az Egyesült Államok és Kanada területén belül rendelkezésére fog állni.

Mindazok, akik a Magyar Gyűjtemény részére anyagot szándékoznak adományozni, küldjék azt: Hungarian Collection, Kent State Library, Kent, Ohio 44242 címére.

A fenti gyűjtemény a nemrégiben indított magyar nyelvű oktatást is fogja

60. Vö. *East Central and Southeast Europe* i. m.

bővíteni és szolgálni. Ezen az oktatáson belül hat különböző fokú, magyar nyelvű tanfolyamot indított a Kenti Egyetem egyetemi fokon (undergraduate level), összesen 21 órában (quarter hours) . . .⁶¹⁾

A felhívást követő szerény eredmények egyben azt is illusztrálták, hogy a központi, így megfelelő támogatással rendelkező programokba be nem illesztett törekvések és nyelvi felkészültséggel nem rendelkező könyvtáros hiányában csak igen lassú kibontakozás várható.

Sok esetben az ilyen helyi törekvések az évek során tartós, szép eredményt hoztak, mint például a Catholic University of Georgetown magyar anyaga. Sajnos azonban, az oktatási programoknak jelentős hányada rövid életű, nemegyszer személyhez kötött volt, a nyomában fellépő gyűjteményfejlesztési igény is gyakran rövid életű, esetleges, a kutatás számára nem megfelelő bázist képező, nem szisztematikusan továbbépülő állománygyarapítást eredményezett. Az egyetemi könyvtárak magyar anyagát elemezve, erről a jelenségről, a kooperáció és a megfelelő szakemberek hiányáról, ennek következtében a nem kiegyenlített gyűjteményfejlesztésről ad számot az Amerikai Magyar Könyvtárosok Szövetségének 1973-as ülésén BASÁNE MOLNÁR Enikő.⁶²⁾

Közkönyvtárak (public library)

A public library-kban található magyar gyűjtemények néhány kivételtől eltekintve kevésbé fejlettek, mint az egyetemi könyvtáraké.

A public library-k gyűjteményeinek elsődleges célja az olvasási igények kielégítése, csak másodsorban feladatuk a kutatási célok szolgálata. Így állományaikban sokkal nagyobb számban szerepelnek a könyvek, mint a folyóiratok, a szépirodalom és a népszerűsítő művek, mint az ún. referenz könyvek.

Valamennyi könyvtártípus közül ez az, amelynek fejlődését a demográfiai tényezők leginkább befolyásolják. Az 1960-ban közzétett felmérés adatai szerint az Egyesült Államok középső részén fekvő államok közül azok az északi és keleti államoknak a nyilvános könyvtárai rendelkeznek a legnagyobb és legkiegyensúlyozottabb etnikai gyűjteményekkel, amelyekben a legnagyobb kisebbségi csoportok találhatóak.

A magyarság legnagyobb létszámban New York államban (125 474), Ohio-ban (82 944), New Jersey-ben (70 424), Pennsylvániában (62 014), Californiában (58 107), Connecticutban (21 641), Michiganban (39 202) és Illinoisban (35 822) él.⁶³⁾

Nem véletlen, hogy a legfejlettebb magyar gyűjteményekkel rendelkező public library-k ezeken a területeken jöttek létre. Különösen a keleti parton, ahol a múlt század végétől kivándorolt magyar lakosság az iparban

61. *Magyar gyűjtemény a Kent Egyetem Könyvtárában.* = *Amerikai Magyar Szó.* 1975. január 2. 11. p.

62. BASÁNE MOLNÁR Enikő: *Egyetemek és főiskolák magyar gyűjteményei Amerikában.* = *A XIII. Magyar Találkozó Krónikája.* Cleveland, Oh. 1974. Árpád Kiadó. 94–104. p.

63. SZÉPLAKI Joseph i. m. 129–130. p.

helyezkedett el és koncentráltan, tömbökben élt. Ennek megfelelően a keleti part mentén található legnagyobb számban a magyar gyűjteményekkel rendelkező public library-k.

A két legkiemelkedőbb gyűjtemény — a New York-i és a Cleveland-i — is ezen a területen jött létre. Nyugatra haladva a foglalkozási tényezők erősebben éreztetik hatásukat. Az észak-keleti és közép-nyugati részekben, amelyek főként mezőgazdasági területek, s ahol a lakosság többsége szét-szórtnan él, és nem képez erős kisebbségi tömböket, a könyvtár iránti igény is kisebb. Az 1970-es években Cleveland-ben 4 magyar lakosra jutott 1 magyar könyv, Chicagóban már csak minden 13. főre, Los Angelesben pedig minden 100. főre.⁶⁴

Az 1960-ban kiadott felmérés szerint a kelet-európai eredetű lakosság által legsűrűbben lakott területeken (Indiana, Illinois, Michigan, Ohio) ezeknek az etnikumoknak az átlaga 8 főre eső 1 könyv volt. A magyarság átlaga ugyanezen a területen ennél jobb volt, 6 főre jutott 1 könyv.⁶⁵

Az országos átlag szerint ugyanakkor 10 magyar lakosra jutott 1 Magyarországon kiadott magyar könyv. Ez megfelel az USA-ban élő etnikumok országos átlagának. A magyarságot megelőzik az orosz, a jugoszláv, a cseh csoportok, itt az átlag 7—9, követik a litván, a lengyel és a román csoportok, itt az átlag 14—17.⁶⁶

A keleti part magyarok által két igen sűrűn lakott területén (New England, North Central Atlantic) a public library-k mellett erősen fejlődő nagyobb magyar gyűjteménnyel rendelkező egyetemi és állami, szövetségi, valamint egyesületi könyvtárak feltehetően jelentősen kiegészítik az itt élők olvasmányanyagát és javítják ellátottságukat. Nem szabad figyelmen kívül hagyni továbbá, hogy a teljes magyar nyelvű, illetve magyar vonatkozású könyvanyag természetesen jóval meghaladja a felmérésben számbavett 7 900 kötet magyar könyv számát, hiszen az idézett statisztika az USA-ban kiadott magyar könyveket mellőzi. Ez a tény jelentősen módosítja az egy főre eső magyar, illetve magyar vonatkozású olvasmányanyag arányát is.

A három legnagyobb magyar állománnyal rendelkező public library a New York-i, a Cleveland-i, és a Chicago-i több évtizedes múltat tekint vissza. Mindhárom az USA legrégebb magyar gyűjteményei közé tartozik. A *New York Public Library* gyűjteménye a legnagyobb, 20 000 kötet, a könyvtár kelet-európai gyűjteményei közül az ötödik legnagyobb. Megelőzik a lengyel (35 000), a csehszlovák (28 000), az NDK (27 000), a jugoszláv (25 000) gyűjtemények.⁶⁷ Magyar anyaga valamennyi amerikai közkönyvtár magyar állománya közül a legértékesebb, nemcsak a népszerű olvasási igényeknek megfelelő iradalommal, hanem a kutatás igényeit szolgáló könyvanyaggal és jelentős periodika-állománnyal is rendelkezik, amelynek fejlesztéséről folyamatosan gondoskodik. A folyóiratosztály 1971/72-ben 165 ma-

64. SZILASSY Sándor i. m. 145. p.

65. RUGGLES, Melville J.—MOSTECKY, Vaclav i. m. 191. p.

66. SZILASSY Sándor i. m. 141. p.

67. Vö. *East Central and Southeast Europe*. i. m.

gyar periodikára fizetett elő és 1971/72-ben 1024 kötet könyvet vásárolt a magyar gyűjtemény számára.⁶⁸

New York mellett a 19. század óta az amerikai magyar emigráció központja Cleveland volt. A közkönyvtár magyar gyűjteménye szinte egyidős a Cleveland-i magyar emigrációval, s magában a *Cleveland Public Library* állományában is az egyik legrégebb állományi részt képezi. Az állomány jó részét kezdetben egyének és a magyar kulturális szervezetek ajándéka táplálta, s fő célja a népszerű olvasói igények kielégítése volt.⁶⁹ A könyvtárnak nagy szerepe jut a magyar anyag olvastatásában. Emellett jelentős szerepet vállalt előadások tartásával, valamint egyéb programok szervezésével abban, hogy a magyarság az amerikai viszonyokhoz alkalmazkodni tudjon.⁷⁰ Gondolunk itt elsősorban az angol nyelv oktatására, de egyéb ismeretek elsajátítására is.

Már 1920-ban 3070 kötetet számlált a magyar gyűjtemény és a könyvtár idegennyelvű gyűjteményében a három legjelentősebb kollekció közé tartozott. Ekkor még megelőzték a cseh (3652) és a lengyel (3391) gyűjtemények. A magyar anyag 1920 és 1930 között ugrásszerű fejlődést ért el, 8527-re emelkedett. 1940-ben 9581 kötet, s ez 1950-ig alig változott, 1950-ben 9937, 1960-ban 10 527 és 1970-ben ismét csupán 9002 kötet volt a magyar állomány nagysága. Láthatóan az első világháborút követő jelentős emigrációs hullám és az emigrációs közösség aktivitása a két világháború közötti periódusban megháromszorozta a magyar könyvállományt.

A II. világháború után érkező új kivándorlók, akik elődeiknél sokkal inkább törekedtek az asszimilációra, nem hatottak ösztönzően a magyar gyűjtemény fejlesztésére. 1960-ig a fejlődés újabb lendületet kap, feltehetően az 1956-os emigránsok iránt megnyilvánult érdeklődés hatására. 1970-ig azonban ismét erős lassulás tapasztalható. A többi kelet-európai etnikum könyvanyagának fejlesztéséhez képest azonban így is elől járt, s így az 1920–1970 között eltelt 50 év alatt, az orosz és ukrán nyelvű gyűjteményt nem számítva, első helyre került. Nagyságrendben követik a lengyel (7612), a cseh (7208), a szlovák (4767), a szlovén (4322), a horvát (2669), a litván (2346), a román (2241) gyűjtemények.⁷¹ 1972-ben a *Cleveland Public Library* magyar állománya összesen 12 500 kötetet tett ki.

A *Cleveland Public Library* magyar anyagából összesen 3000 kötet található a központi könyvtárban, annak különböző szakolvasótermeiben. A magyar anyag törzse 9500 kötet, 1972-ben a *Carnegie West Branch*-ben, az egykor magyar lakta környezetben létesített fiókkönyvtárban található.⁷²

A *Cleveland Public Library* az idők folyamán két olyan fiókkönyvtárral rendelkezett, amely jelentős arányban foglalkozott a magyar olvasóközön-

68. SZILASSY Sándor i. m.

69. *East Central and Southeast Europe* i. m. 53–63. p.

70. DOBOS, Frank Edward: *The informal education of the Hungarian immigrant in Cleveland 1900–1950*. M.A. thesis. [Cleveland, Oh.] 1958, John Carroll University. 60–61. p.

71. KOVÁTS László: *A survey of the Hungarian and Polish collection at the Cleveland Public Library*. Cleveland, Oh. 1973, Public Library. 5. p.

72. *East Central and Southeast Europe*. I. m. 53–63. p.

ség igényeinek ellátásával. Az egyik az említett Carnegie West Branch, a másik a Rice Branch Library. A Carnegie gyűjtemény létrejötté kitűnő példája a társadalmi szükséglet nyomán felmerült társadalmi kezdeményezés sikeres megvalósulásának. A könyvtárat az 1920-as években HORVÁTH Ferencné kezdeményezésére nyitották meg. HORVÁTH Ferencné magániskolájának jelentős szerep jutott a 20-as évek emigránsainak angol nyelvű képzésében és bizonyos mértékig a magyar hagyományok ápolásában is. A könyvtár szinte teljes egészében HORVÁTHNÉ akciója nyomán, társadalmi adakozásból jött létre.⁷³

Hogy a Carnegie Könyvtár milyen komoly igényt elégített ki, jelzi Elsa POSELL-nak, a Cleveland Public Library munkatársának 1940-es beszámolója, aki szerint a clevelandi nemzetiségi csoportok közül akkor a magyarok bonyolították le a legnagyobb olvasóforgalmat.

A Rice Branch Library szintén nagyon látogatott volt. Megnyitása után, 1927-ben a híradás szerint olvasói egy hónap alatt 1344 magyar könyvet kölcsönöztek ki.⁷⁴

A *Chicago Public Library* nagyságrendben a következő ugyan, de jóval kisebb magyar gyűjteménnyel rendelkezik. 1972-ben 2315 magyar nyelvű kötetet számlált, s az éves gyarapodása 110 kötet körül járt. Ez a könyvtár teljes 3,5 milliós gyűjteményének igen csekély hányadát teszi. Hasonló az arány a Los Angeles-i könyvtárban, ahol 2 900 000 kötetből 877 áll a magyar érdeklődésű olvasók rendelkezésére, ebből 357 magyar nyelven.⁷⁵

Bár adatok nem állnak rendelkezésünkre, feltehetően igen sok könyvtárban, ahol egyáltalán található magyar anyag, hasonló vagy még rosszabb az arány. A közkönyvtárak magyar állományainak fejlesztése terén még nyilvánvalóan sok a teendő.

Kiterjedt kutatásai alapján a három legjelentősebb magyar gyűjteményt tartalmazó közkönyvtár magyar anyagát Albert TEZLA így jellemzi:

„Könyvtárakban folytatott kutatásaim lehetőséget adnak arra, hogy értékeljem ezeket a gyűjteményeket, s ez feltehetően segítséget nyújt majd más kutatók számára. Mind a Harvard College Library, mind a New York Public Library hosszú ideje tartó érdeklődést mutat a magyar anyag gyűjtése iránt, és folyamatosan fejleszti állományát. A New York Public Library gyűjteménye nagyon jó, különösen jó az egyes szerzők (magyar írók) kiadásainak tekintetében, de állományában újabb beszerzéseket nem találtam. A könyvtárak közül Chicagóban csak a népszerű szerzők műveinek gyűjteménye lényeges, egyébként a Chicago Public Library nem sokat ér. A Columbia University Library mutatja a legszembetűnőbb növekedést 1959 óta, ez a fejlődés a New York Public Library nagy gyűjteményével együtt az ország kutatásra legalkalmasabb városává teszi New York-ot.⁷⁶” (Fordítás)

73. *Hogy született meg a magyar országy a West Sidei Carnegie könyvtárban?* = *A clevelandi magyarok története*. Kiad. Liebovitz H. A. Cleveland, Oh. 1917. Szerző. 77–74. p.

74. DOBOS, Frank Edward i. m. 61. p.

75. SZILASSY Sándor i. m. 143. p.

76. TEZLA, Albert: *An introductory bibliography to the study of Hungarian literature* I. m. XXI. p.

A Kongresszusi Könyvtár (Library of Congress)

A legnagyobb és leghosszabb múltra visszatekintő magyar gyűjtemény a Library of Congress-ben található. A szövetségi kormány által fenntartott könyvtár az Egyesült Államokban a legkorábban törekedett a kelet-európai, s ennek keretében a magyar anyag tudatos, tervszerű fejlesztésére. Ennek eredményeként 1960-ban a Library of Congressben volt az USA könyvtáraiban található kelet-európai könyvanyag egyhatoda, a folyóiratok egynegyede és az újságok egyötöde.⁷⁷

Az első magyar vonatkozású könyvek már Thomas JEFFERSON könyvtárával az alapítással egyidőben (1815) kerültek a gyűjteménybe. Ezek között szerepelt például a Rákóczi szabadságharc története francia nyelven.⁷⁸ 1848–49-ben a szabadságharc, majd bukása után az Amerikába érkező 4000 magyar honvédtiszt, valamint a helytállásuk az amerikai polgárháborúban felkeltette az érdeklődést Magyarország iránt. Ennek köszönhető a gyűjtemény bővülése ebben az időszakban. KOSSUTH 1851–52-es amerikai körútja ismét nagy lendületet adott a magyar anyag gyarapodásának. 1867 után a Library of Congress felvette a közvetlen kapcsolatot a Széchenyi Könyvtárral és 1906–1907-ben a parlamenti könyvtárral. A közvetlen kapcsolatok a második világháborúig csak erősödtek, ez nagymértékben elősegítette a gyűjtemény fejlődését, mert például a parlamenti könyvtárral kialakított kapcsolat eredményeként több száz ajándékkötet érkezett a gyűjteménybe. 1950-től a könyvtár az anyag rendszeres fejlesztésére külön költségvetést tudott biztosítani. Különösen jelentős volt a gyűjtemény fejlődése szempontjából a Hungarian Reference Library of New York anyagának megszerzése, amely 13 000 régi és ritka könyvből, a kutatás számára értékes monográfiákból állt és jelentős folyóiratanyagot tartalmazott.⁷⁹

A Library of Congress magyar gyűjteménye 1972-ben 55 000 könyvet, 2000 időszak kiadványt (20 000 kötetben), 40 régi és ritka könyvet, 300 kéziratot, 3150 tétel zenei anyagot, 100 újságot tartalmazott. Ez együttesen megközelítőleg 75 780 kötet.

A természettudományi gyűjteményben található magyar vonatkozású művekkel kiegészítve a fenti anyagot, a magyar kötetek száma a Library of Congress-ben 80 000 körül járt. Évi gyarapodása 1800 kötet volt.⁸⁰

Feltehetően az évi gyarapodást jóval megnöveli az Országos Széchenyi Könyvtár és a Library of Congress között 1976-ban létrejött egyezmény, amely a korábban említett országos kooperatív gyarapítási programnak a magyar anyagra való kiterjesztését jelenti. Az első év eredményeként a magyar könyvkiadásból a Széchenyi Könyvtár javaslatára a Library of Congress 1977-ben 1833 művet szerzett be.⁸¹

77. RUGGLES, Melville J. — MOSTECKY, Vaclav i. m. 223. p.

78. SZILASSY Sándor i. m. 140. p.

79. *East Central and Southeast Europe*. I. m. 213. p.

80. Az adatok BAKÓ Elemér felmérésének adatai, amelyeket SZILASSY Sándor közölt idézett tanulmányában. 140. p.

81. FERENCZYNÉ WENDELIN Lília i. m. 94. p.

Ezen a téren két, az emigráció történeti kutatás szolgálatában álló igen jelentős speciális gyűjteményt kell kiemelnünk.

Az egyik a már korábban említett Bevándorlástörténeti Kutató Központ (Immigration History Research Center), amely először a minnesotai egyetem Center for Immigration Studies elnevezésű intézeteként jött létre 1963-ban. A központ az emigránstörténeti kutatás számára a könyv-, a folyóirat- és az újságanyag begyűjtését és megőrzését tűzte ki célul, emellett minden fellelhető kézirat és irattári anyag megmentésére is törekszik. Mind a *Detroiti Magyar Újság*, mind a *Hungarian Studies Newsletter*⁸² felhívást közölt ennek a gyorsan pusztuló, s az emigráció története szempontjából rendkívül fontos anyagnak a megmentésére. A feladatokat a *Detroiti Magyar Újság* a következőképpen fogalmazta meg:

„Röviden összegezve a következőket tehetjük a gyűjtemény fejlesztése érdekében:

1. Szervezeteink elavult és/vagy nehezen tárolható dokumentumait kiadás helyett küldjük be megőrzésre. Minden kiadványunkból küldjünk egy példányt.
2. Minden Amerikában és Kanadában megjelent újság vagy folyóirat szerkesztője küldjön ajándékpéldányt. Ezenkívül egyének ne dobják el kiolvasott újságukat, hanem küldjék be a levéltárnak.
3. Minden magyar, akinek kiadványa jelenik meg, küldjön egy ajándékpéldányt.
4. Ha tudunk amerikai/kanadai magyarsággal foglalkozó gyűjteményről, arra hívjuk fel a központ figyelmét.
5. Egyénileg vagy szervezetileg pénzt ajándékozhatunk a központnak, amelyet a Rokefeller Alapítvány ugyanazzal az összeggel kiegészíti, tehát megduplázódik. Ezt az összeget csak a magyar anyag feldolgozására, mikrofilmzésére stb. használják fel.
6. Ajándékozunk magyar vagy idegen nyelvű amerikai magyar vonatkozású könyveket a levéltárnak.”

Az 1975-ben közölt adatok szerint ez a gyűjtemény egyelőre még csak reménykeltő lehetőség. Valamennyi emigrációs csoportra vonatkozó teljes állomány kb. 24 000 kötet könyv, 2000 tekercs mikrofilm, 3 000 000 lap kézirat és 1625 időszaki kiadványcím, amelyből 145 volt ekkor élő cím. Az állományon belül a magyar anyag aránya a gyűjtemény egyéb emigránscsoportjainak anyagához képest a következőképpen alakult:

	magyar	ukrán	szlovák	lengyel	olasz	finn
könyv	300	10 000	450	3500	400	600
sorozati						
időszaki kiadvány	26	600	80	160	40	75

A gyűjtemény értékes részét képezik a kéziratgyűjtemények. 1974-ben az alábbi 7 kéziratgyűjteményről adnak számot: BALOGH Dezső (1938—1965) EGRI Lajos (1888-tól) a BAROSS Gábor Aid Society (St. Paul Minnesota

82. *The History of the Hungarians in North America.* = *Hungarian Studies Newsletter*. no. 8. (fall 1975). 10—11. p.

SZÉPLAKI József: *Magyar vonatkozású gyűjtemények a Minnesota Egyetemen.* Klny. Detroiti Magyar Újság. 1975.

1890—1970) Working men's Sick Benevolent and Educational Federation (Avenel, N. J. Branch 1922—1942) a Hungarian Reformed Church (Cleveland, Ohio 1890—1944) Hungarian Evangelical Reformed Conventus (Budapest, 1904-től) és a magyar miniszterelnökség levéltárának kivándorlásra vonatkozó iratai (1895—1917).⁸³

Az amerikai magyar emigráció kutatása szempontjából másik igen jelentős gyűjtemény az Amerikai Magyar Alapítvány (American Hungarian Foundation) Magyar Kutató Központjának New Brunswickban létesített könyvtára.⁸⁴ A gyűjtemény speciálisan és kizárólag az amerikai magyarsággal kapcsolatos dokumentumok gyűjtését tűzte ki célul.

Az alapítvány lapja a Hungarian Studies Newsletter 1975-ben a könyvtárról az alábbi adatokat közölte:

„Az Amerikai Magyar Alapítvány könyvtári gyűjteménye 30 000 kötetből áll, amelyből eddig 8000-t katalogizáltak. A katalogizált könyvek főként a magyar történelem, irodalom és politikai tudományok körébe tartoznak. Ezek felölelik a Reményi Gyűjteményt, az Elmhurst College gyűjteményét, a Franklin és Marshall College gyűjteményét, egy részét a korábbi New York-i Magyar Referenzs könyvtárnak (Hungarian Reference Library), amelyet Szathmáry Lajos adományozott a könyvtárnak. A katalogizálás állandóan folyik, remélhetőleg a nem túl távoli jövőben biztosítják a hozzáférést a teljes anyaghoz . . .⁸⁵” (Fordítás)

A híradások szerint a gyűjtemény a magyarságkutatás központjának, valamint a kutatás bázisát szolgáló központi könyvtárnak és archívumnak a létrehozására irányuló többször hangoztatott⁸⁶ törekvés szerény kezdeményezése. A könyvtár kialakítása és fejlesztése láthatóan esetleges, de sokszor igen értékes gyűjtemények megszerzésére alapozták. Ilyen vonatkozásban az 1976—1977-es év jelentős eseménye a könyvtár életében a ROCKEFELLER alapítvány támogatásával a VASVÁRY gyűjtemény mikrofilmmásolatának elkészítése, amely 400 kötetnyi jegyzetből, 20 000 cédulából áll.⁸⁷ Egy kutatói ösztöndíj alapításával pedig biztosították az anyag feldolgozását.⁸⁸

Az emigrációkutatás új centrumának létrehozására irányuló újabb erőfeszítés történt 1977-ben Bloomingtonban, a magyar oktatók egyesületének (Hungarian Educators Association) konferenciáján. Itt javaslat hangozott el a magyar emigráció dokumentumait őrző állandó gyűjtemény szervezéséről. A gyűjtemény helyéül Indianát jelölték meg.⁸⁹

83. *Detroiti Magyar Újság*. 1974. i. m.

84. MOLNÁR Ágoston: *Van e jövője a magyar nyelvnek és kultúrának Amerikában.* = *A VI. Magyar Találkozó Krónikája*. Cleveland, 1967. Árpád Kiadó. 122. p.

85. *Hungarian Studies Newsletter*. no. 6. (winter 1975). 20. p.

86. MOLNÁR Ágoston: *Elért eredmények.* = *Magyar Album*. [Szerk.] Incze Sándor. Elmhurst, Ill. [1956], American Studies Foundation. 26. p.

87. *AHF received Rockefeller Grants.* = *Hungarian Studies Newsletter*. no. 10. (spring 1976). 1. p.

88. *Vö. Hungarian Studies Newsletter*. no. 12. (winter 1976—77). 8. p.

89. *Hungarian Studies Newsletter*. no. 14. (autumn 1977). 8. p.

A magyarság által fenntartott egyesületi és egyházi könyvtárak

Az etnikai közösségek életében az anyanyelv, a hagyományok ápolása és az emigráció összetartása szempontjából rendkívül jelentős szerepet töltek be a különböző társadalmi szervezetek, egyesületek és egyházak, hiszen az etnikai közösségek kulturális és szellemi életének jó része ezeknek a keretében folyt és folyik még ma is.

Az egyesületek és egyházak által fenntartott magyar vagy magyar vonatkozású könyvtárakról csak szórványadatok állnak rendelkezésünkre, áttekintő felmérés nem készült, de a kevés adat birtokában is megállapíthatjuk, hogy szerepük nem elhanyagolható, hiszen feltehetően az emigráns közösségek közvetlen és első olvasmányélményüket elsősorban ezekben a gyűjteményekben szerezték.

A Kent State University-n működő Ethnic Studies Center Lubomyr WYNAR irányításával végzett egy felmérést, amely csupán szerény mintavételnek tekinthető. Az 1974-ben működő ilyen gyűjtemények közül 10 könyvtár adatait sikerült megállapítaniuk. Feltehetően számos be nem jelentett gyűjtemény is létezik. Már a magyar egyesületek korábban említett számából (225) is következtethetünk arra, hogy az ilyen jellegű gyűjtemények száma bizonyára jóval nagyobb. Fontos feladat lenne adataik összegyűjtése, valamint jellegük és hatásuk vizsgálata. Ezúttal csak helyüket jelöljük meg az amerikai magyar gyűjtemények sorában, s csupán néhány adattal hivatkozunk szerepükre.

A kenti központ felmérése alapján 1974-ben a bejelentett 10 gyűjtemény közül a legtöbb 1950 után létesült. Közülük csupán egy keletkezett a II. világháborút követő években. Ez a tény a gyűjtemények sorsát is mutatja kissé. Sok kezdeményezésből feltehetően kevés a hosszúéletű, sorsuk összefügg a szervezetek és egyesületek létével, az egyes generációk érdeklődésével és támogatásával.

A gyűjtemények közül a legkisebb 500, a legnagyobb 10 000 kötetet tartalmazott. Az átlag 1000—2000 kötet. Tekintve, hogy sok nagy könyvtár magyar gyűjteménye sem haladja meg ezt a számot, e könyvtárak szerepe semmi esetre sem lebecsülhető.

A könyvgyűjtemény mellett közülük nem egy levéltári gyűjteménnyel is rendelkezik, amelyek a jövőben bizonyára értékes források lesznek a kutatásnak.⁹⁰

Magángyűjtemények

Bár a terület még rendkívül feltáratlan, adataink meglehetősen hiányosak, a teljes képből mégsem hagyhatók el a magánkönyvtárak. Jelenleg csupán csak felsorolásra szorítkozhatunk, de érdemes számba venni őket, hiszen az amerikai magyarság könyvtári életében, és az amerikai magyarsággal kapcsolatos kutatások szempontjából nem kis szerep jutott néhány magán-gyűjteménynek. E magánszemélyek gyűjtőmunkájának jelentőségét növeli,

90. Az adatok gyűjtését Lubomyr WYNAR professzor végezte és a kenti Ethnic Studies Center nyilvántartásaiból bocsátotta rendelkezésemre.

hogy a gyűjtő érdeklődése rendszerint nem csupán az állomány gyarapodásának anyagi fedezetét biztosítja, hanem szakértelmet is képvisel, amely a tervszerű gyűjteményfejlesztést is lehetővé teszi. Így sok esetben a gyűjtemény sajátos arculattal, a gyűjtő érdeklődésének megfelelő profillal rendelkezik, s nemegyszer, egy-egy kérdéskörben a közgyűjteményeket felülmúló teljességet ért el.

Közülük néhányról különböző források elszórtan hírt adnak, de a gyűjtemények adatainak alapos számbavétele és részletes feltárása még várat magára.

Mindenekelőtt az amerikai hungarikagyűjtemény egyik legelső megálmodójáról, FELEKY Károlyról kell megemlékeznünk, aki a század elején a New York-i Martin Beck Theater zeneigazgatója volt. Ő a Magyarországra vonatkozó angol nyelvű irodalom gyűjtésére törekedett. 1930-ban bekövetkezett haláláig 6000 kötet könyvet, ebből több mint 200 igen értékes régi és ritka könyvet, 10 000 újságkivágot és 31 doboz aprónyomtatványt, levelet, kéziratot, képet gyűjtött össze.⁹¹ Halála után gyűjteményét évekig felesége gondozta, mígnem az részben a Library of Congress-be⁹², részben a New Brunswickban székelő Hungarian Studies Foundation könyvtárába⁹³, részben a Columbia egyetem könyvtárába került.⁹⁴

Híradások vannak REMÉNYI Józsefnek a Cleveland-i Case Western University néhai magyar professzorának gyűjteményéről, amely ma szintén a New Brunswick-i könyvtár állományának részét képezi.⁹⁵

Igen jelentős SZATMÁRY Lajos Chicago-i könyvtára, amely 20 000 kötetet tartalmaz, és figyelemre méltó VÁRDY Béla 6000 kötetes Pittsburgh-i gyűjteménye.⁹⁶

Bár maga a könyvtár elpusztult, a gyűjtők sorában érdemes számon tartani PIVÁNYI Jenőt (1873–1946), aki hosszú éveket töltött Amerikában mint tudósító, s egy angol–amerikai hungarika-gyűjtemény kialakítására törekedett. A gyűjtemény GÁL István beszámolója szerint 1500 kötetet tartalmazott.⁹⁷

A kutatás számára igen értékes VASVÁRY Edmund hagyatéka, amely 400 kötetnyi kéziratot, egyéb dokumentumokat, aprónyomtatványokat és egy 12 000 tételből álló magyar vonatkozású katalógust tartalmaz.⁹⁸

Az eredeti gyűjtemény Magyarországra, Szegedre, szülővárosába került.⁹⁹ A 15 000 \$ Rockefeller alapítvány összegéből készült mikrofilm pedig a New Brunswick-i gyűjteménybe jutott.¹⁰⁰

A Columbia Egyetem doktori programja keretében Robert S. HOCH

91. DUGGAN, Stephen i. m.

92. *East Central and Southeast Central*. i. m. 213. p.

93. *Hungarian Studies Newsletter*. no. 6. (winter 1975). 6. p.

94. SZÉPLAKY József: *Feleky Károly gyűjteménye*. = *Detroiti Magyar Újság*. 1972. szeptember 1.

95. *Hungarian Studies Newsletter*. no. 6. (winter 1975). 20. p.

96. SZÉPLAKY Joseph: *The Hungarians in America*. i. m.

97. GÁL István: *Jenő Pivány. Historian of American Hungarian relations and his bibliography*. = *Hungarian Studies in English*. 8. (1974). 67–76. p.

98. *Hungarian Studies Newsletter*. 5. no. (fall 1974) 6. p.

99. *Könyvtáros*. 1977. 10. sz. 602. p.

100. *AHF received Rockefeller grants*. i. m.

1976—77-ben ösztöndíjat kapott az anyag feldolgozására, értékelésére és egy bibliográfiai esszé formájában való közzétételére a kutatók számára.¹⁰¹

Végül nem érdektelen megemlíteni HUZÁNY István KOSSUTH-dokumentációt tartalmazó magángyűjteményét, amely 1972-ben a gyűjtő adományaként az Országos Széchényi Könyvtárba került, és az adományozó jóvoltából ma is folyamatosan gyarapodik.¹⁰²

Összegezés

Az egyesült államokbeli könyvtárak magyar állományának fejlődése hosszú spontán kibontakozás után, amely néhány jelentős gyűjtemény mellett többnyire töredék kollektciókat eredményezett, az együttműködés jeleit mutató, szervezettebb fejlesztés szakaszába lépett. A kooperáció alakulása kettős indítékra vezethető vissza. Az egyik az amerikai magyar emigráció belső együttműködési szándékának hatása. A másik a jelenlegi Magyarország erőfeszítésének köszönhető, amely a határainkon túl élő magyarság szellemi életének számbavételére és támogatására irányul.

Az *Egyesült Államokban* a kooperáció kiszélesedésére két tendencia ad lehetőséget. Egyfelől az amerikai könyvtárügy a világnak az információ és a kiadványok egyetemes hozzáférhetőségére vonatkozó programjához csatlakozva igyekszik biztosítani a kelet-európai, köztük a magyar szellemi élet áttekintését és termékeinek begyűjtését. Ezt jelzi a magyarországi könyvtermés tervszerű vásárlásának megindítása a már korábban említett kooperatív nemzeti beszerzési és katalogizálási program (NPAC) keretében. Tovább lépés e kérdésben a nemzeti kölcsönkönyvtár (Center for Research Libraries, Chicago) magyar állományának bővítése.¹⁰³ A lehetőségek szélesítését jelzi másfelől az erősödő emigrációkutatás mind hivatalos mederben, mind az emigráció keretein belül. Például az etnikumok könyvtári ellátottságát ösztönző, már említett rendelkezések mellett a hivatalos etnikai program keretében a magyar könyvtári gyűjtemények feltárása szempontjából értékes és nagyvonalú terv az Andrej SIMIC irányításával megindított feltáró munka, amely a kelet-európai etnikumok kultúrájának Kelet-Európán kívüli egyetemes számbavételére irányul, s a program külön fejezetét képezi a kelet-európai anyagot tartalmazó könyvtárak adatainak számbavétele.¹⁰⁴ A magyar emigráció törekvésének szerény eredménye a már említett New Brunswick-i (American Hungarian Foundation) magyar gyűjtemény, s az Indiana-i egyetemen létrehozandó emigrációs gyűjteménnyel kapcsolatos hír.¹⁰⁵ Emellett elhangzott már a központi magyar gyűjtemény kialakításának gondolata is.¹⁰⁶ A megvalósítás nagyobb valószínűségét magában rejtő nagyvonalú tervek készültek az USA és Kanada területén található magyar és magyar vonatkozású anyag bibliográfiai számbavéte-

101. *Hungarian Studies Newsletter*. no. 12. (winter 1976—77). 8. p.

102. WIX Györgyné: *Egy értékes adományról*. = *OSZK Híradó*. 16. évf. 11/12. sz. (1974. november—december). 239—242. p.

103. *Hungarian Studies Newsletter*. no. 9. (winter 1975). 6. p.

104. *Hungarian Studies Newsletter*. no. 7. (spring 1975). 8. p.

105. *Hungarian Studies Newsletter*. no. 14. (autumn 1977). 8. p.

106. MOLNÁR Ágoston: *Elért eredmények* i. m.

léről egy komputerizált központi katalógus formájában.¹⁰⁷ Az eredmények ellenére az amerikai—magyar etnikai közösségnek bőven van még tenni-valója, különösen más közép-európai etnikumok eredményeihez képest, a kint élő magyarság szellemi életét reprezentáló irodalom begyűjtése és feltárása, a magyarországi könyvtermés beszerzése, valamint a dokumentumok hozzáférhetővé tétele terén.

Az amerikai magyar gyűjtemények tervszerűbb fejlesztésében *Magyarország* részéről a Széchényi Könyvtár és a Library of Congress már említett együttműködésének meginulása jelentős eredmény. Paul HORECKY idézett könyvének statisztikai adatai világosan jelzik ugyanis, hogy milyen nagy jelentősége volt az amerikai magyar gyűjtemények fejlettségét felülmúló egyéb keleteurópai könyvtári állományok (jugoszláv, cseh, lengyel) kiugró fejlődésében a kooperáció korábbi, minket jóval megelőző megindításának.

Az ügy támogatása, jó kapcsolatok kiépítése, megfelelő gyűjtemények létesítése Magyarország és a Széchényi Könyvtár részéről rendkívül fontos. Mint a bemutatott tények is illusztrálják sok még a feladat, hiszen nem vitatható, hogy a felnövő amerikai magyar generáció nevelése szempontjából, mind a hazánkra vonatkozó kutatás mind a rólunk alkotott hiteles, teljes kép kialakítása szempontjából elengedhetetlen a színvonalas hazai könyvtermésnek az amerikai magyar gyűjteményekben való minél teljesebb és minél gyorsabb eljuttatása és hozzáférhetővé tétele a kutatók és az érdeklődő olvasók, szakemberek számára.

MELLÉKLET

MAGYAR ANYAGOT TARTALMAZÓ AMERIKAI KÖNYVTÁRAK JEGYZÉKE

Academy of Natural Sciences of the Philadelphia Library
Alderman Library, University of Virginia, Charlottesville, Virg.
Amelia Gayle Gorgas Library, University of Alabama
American Academy of Arts and Sciences Library, Boston
American Geographical Society Library
American Museum of Natural History Library
American Philosophical Society Library
Andover Harvard Theological Library
Arkansas University
Atlanta Public Library
Baker Library, Dartmouth College
Bartók Archives, New York
Batelle Memorial Institute
Boston Public Library
Boston University Libraries
Bridgeport Public Library
Brooklyn College Library
Brooklyn Museum Libraries
Brooklyn Public Library
Brown University Library, Providence, Rhode Island
Bryn Mawr College Library
Buffalo & Erie County Public Library, Buffalo, N. Y.
California Institute of Technology

107. *Hungarian Studies Newsletter*. no. 12. (winter 1976—77). 8. p.

California State Library, Sacramento, Calif.
 California University Library
 Carnegie Library of Pittsburgh
 Catholic University of America Libraries, Washington, D. C.
 Chestnut Hill College
 Chicago Public Library, Chicago
 Chicago University Library
 Cincinnati University
 Cleveland Public Library
 Cleveland Museum of Art
 Columbia University, New York
 Cornell University Library, Ithaca
 Dayton & Montgomery County Public Library
 Detroit Public Library
 Don & Love Memorial Library
 Drexel Institute of Technology
 Duane Library, Fordham University
 Duke University Libraries, Durham, North Carolina
 Dumbarton Oaks Research Library of Harvard University
 Elmhurst College
 Enoch Pratt Free Library, Baltimore
 Ezekiel W. Dimond Library, University of New Hampshire, Durham, New
 Hampshire
 Fackenthal Library, Franklin and Marshall College
 Fondrean Library, Rice University, Houston Texas
 Farrell Library, Kansas State University of Agriculture and Applied Sciences,
 Manhattan, Kansas
 Free Library of Philadelphia
 Graduate School of Public Administration Library
 Georgetown University, Washington, D. C.
 Georgia Institute of Technology
 Hannold Library, Claremont, Cal.
 Harvard University, Cambridge, Mass.
 Harvard College Library
 Haverford College Library
 Hill Library, North Carolina State University at Raleigh
 Henry E. Huntington Library and Art Gallery, San Marino, Cal.
 Hoover Institute and Library Stanford University
 Houston Public Library
 Howard-Tilton Memorial Library, Tulane University of Louisiana
 Immigration History Research Center, University of Minnesota St. Paul, Minn.
 Indiana University Library
 Indianapolis Public Library
 Iowa State College, Iowa City
 James D. Hoskins Library, University of Tennessee
 John Crerar Public Library, Chicago, Ill.
 John Hay Library, Brown University
 John Hopkins University, Baltimore, Maryland
 Kansas University
 Kentucky University
 Kodály Musical Training Institute, Inc. Wellesley, Mass.
 Library Company of Philadelphia
 Library of Congress, Washington, D. C.
 Linda Hall Library
 Los Angeles Public Library
 Los Angeles County Law Library
 Louisiana State University Library
 Lucy Packer Linderman Memorial Library
 McKissick Memorial Library, University of South Carolina
 McKeldin Library, University of Maryland, College Park, Maryland

Marie Helm Library, Western Kentucky State College, Bowling Green, Kentucky
 Massachusetts Historical Society Library
 Mayo Clinic, Rochester
 Memorial Library, University of Notre Dame, Nontre Dame, Indiana
 Memorial Library, University of Wisconsin, Madison, Wisconsin
 Miami University Library, Oxford, Ohio
 Michel Orradre Library, University of Santa Clara, Santa Clara, Cal.
 Michigan State University Library, East Lousing, Mich.
 Midwest Inter-Library Center
 Milwaukee Public Library, Milwaukee, Wisconsin
 Minneapolis Public Library, Minneapolis, Minn.
 Minnesota University Libraries, Minneapolis, Minn.
 Mirabeau B. Lamar Library, University of Texas, Austin, Tex.
 Missouri Botanic Garden Library, St. Louis, Mo.
 National Research Council
 New Mexico University
 New York Public Library, New York
 New York Public Library, Newark, N. J.
 New York State Library
 New York University Libraries
 Newark Public Library
 Newberry Library, Chicago, Ill.
 Northwestern University Library, Chicago, Ill.
 Northwestern University Library, Evanston, Ill.
 Notre Dame University Library
 Oberlin College Library, Oberlin, Oh.
 Ohio State University Libraries, Columbus, Oh.
 Oregon State College
 Peabody Museum of Archeology and Ethnology Library, Cambridge, Mass.
 Pennsylvania State University Library
 Penrose Memorial Library, Withman College, Walla Walla, Wash.
 Pius XII Memorial Library, St. Louis University, St. Louis, Mo.
 Princeton Theological Seminary Library
 Princeton University Library
 Providence Public Library
 Public Library of Cincinnati and Hamilton County
 Queensborough Public Library, New York
 Robert Manning Storrer Library, Florida State University, Tallakasem, Fl.
 Rochester Public Library
 Rutgers University Library, New Brunswick, N. J.
 San Francisco Public Library, Civic Center
 Slocum Library, Ohio Wesleyan University, Delaware, Oh.
 Smithsonian Institution Libraries
 South Bend Public Library, South Bend, Ind.
 Southern California University
 St. Louis Public Library
 St. Louis University Libraries
 Southwest Foundation for Research and Education Library
 Stanford University Libraries
 State University of Iowa Libraries
 Sullivan Memorial Library, Temple University
 Swarthmore College Library
 Union Theological Seminary Library
 United Nations Library
 University of California Library, Berkeley, Cal.
 University of California at Los Angeles, University Library
 University of Chicago Library
 University of Colorado Libraries, Boulder
 University of Florida Libraries
 University of Georgia Libraries

University of Illinois, Urbana, Ill.
 University of Iowa Library, Iowa City, Iowa
 University of Michigan Library, Ann Arbor, Mich.
 University of Missouri Library
 University of Minnesota Library
 University of North Carolina Libraries
 University of Oregon Library
 University of Pittsburgh Library
 University of Texas Library
 University of Washington Library, Seattle, Wash.
 University of Wisconsin Library, Madison, Wis.
 U.S. Air Force Cambridge Research Center Library
 U.S. Army Map Service Library
 U.S. National Institutes of Health
 U.S. National Library of Medicine, Beltsville, Md.
 U.S. Department of State Library, Washington D.C.
 Washington State Library, Temple of Justice, Olympia, Wash.
 Wayne State University Library, Detroit, Mich.
 West Virginia University Library, Morgantown, W. Va.
 Western Reserve Historical Society Library
 Western Reserve University Libraries, Cleveland
 William E. Morgan Library, Colorado State University, Fort Collins, Colo.
 Yale University Library, New Haven, Conn.
 YIVO Institute for Jewish Research, New York

SOME DATA ON AMERICAN HUNGARIAN LIBRARY COLLECTIONS

I. KOVÁCS

Introduction

Ethnic studies have gained new importance in both Hungary and in the US. No attempt has been made in Hungary to summarize the available data concerning Hungarian library collections in the US. The present study is a first attempt in this field in Hungary and strives to publish the results of the research conducted up to now and of that to be continued. The questions analysed are the factors and motives which played a role in the founding and further development of library collections concerning East European ethnic groups and American Hungarians. It compares the main features of Hungarian library collections with East European ones in the US. The study summarizes basic available data concerning the libraries of American Hungarians: their number, size, geographical distribution, distribution among types of libraries, and their place in the ranking of the East European library collections. Special attention has been paid to the trends of American library policy which affected the development of ethnic and particular Hungarian collections in the US and to activity of Hungarian ethnic community concerning the founding and development of Hungarian library collections in the US.

History

Since the turn of the century a great number of Hungarian immigrants have arrived to the States in four waves. They numbered 1.5 million in 1970. During the hundred year history of American Hungarians they have established schools, social and cultural organizations have published periodicals and books and built up library collections to meet their cultural needs.

Factors playing a role in the creation and development of library collections were as follows: to provide reading material in their mother tongue for Hungarians, to save and preserve and to pass traditions, to provide material for studies and research concerning the ethnic group and to provide the information needed in the US about

the country of their origin. The development is based on the state and conditions of the American library scene, on efforts of the ethnic group made in developing Hungarian collections needed, on the availability of information about the publications of the country of their origin and on the availability of the books published there.

Relations of the East European and Hungarian library collections

The Hungarians are one of the East European ethnic groups in the US. *Dimensions* of the East European library collections in 1960 according to M. J. Ruggles and V. Mostecky were as follows: 1,603,860 monographs, 69,932 periodical titles, 4,656 newspaper titles. Out of this 78,032 monographs (4.9%), 3,692 periodical titles (5.3%) and 174 newspaper titles (3.7%) belong to the Hungarian collections only publications from East European countries are included in the data. In 1974 according to Paul L. Horecky the East European material consisted of some 1,646,670 volumes out of this 214,801 was material concerning Hungarians. The Hungarian followed the Russian, Polish and Yugoslavian libraries in *ranking* of the East European collections.

As regards the subject *content* of the East European collections the order was history, social sciences, literature, it was followed by sciences, linguistics and the arts. In Hungarian collections came first fine arts, history, politics, economics, law, medical sciences, geology, biology, folklore, literature and linguistics.

In 1960 60 to 90% of the East European material was *distributed geographically* among 5 libraries of four big cities (New York, Washington, San Francisco, and Boston). The distribution of the Hungarian material showed almost the same pattern (Washington, New York, Cleveland, Boston, New Brunswick).

According to the *type of libraries* the distribution was the following: university libraries owned in the largest proportion East European material (30%). It was followed by special libraries (30.5%), federal libraries (25%) and public libraries (12%). The order regarding the Hungarian collections was: federal libraries, university libraries and public libraries. It shows that as a motive in founding these collections research, studies and reading interest of the local population played a role but in further development the local needs and funds had less importance.

Characteristics of Hungarian collections

Number of the collections: no comprehensive list of the Hungarian collections has been found. In different lists (by Joseph SZÉPLAKI, Tibor SZY, M. J. RUGGLES and V. MOSTECKY, Albert TEZLA, Paul L. HORECKY) all together 168 name of libraries having Hungarian stock were listed. No libraries of churches and Hungarian associations were included. Out of the 165 libraries about 30 have remarkable collections.

Size of the Hungarian collections: among the libraries listed in 1972 by Paul HORECKY 17 have a collection above 1,000 volumes, 8 of them have more than 10,000 volumes. Their ranking is as follows: Library of Congress 55,000, Columbia University 32-33,000, New York Public Library 20,000, University of Illinois 15,000, Cleveland Public Library 12,500, Harvard University 12,000, Dumbarton Oaks 10,000, University of California Los Angeles 10,000. Since 1968 their development has been affected by funds provided by Public Law 480, National Program for Acquisition and Cataloging, Higher Education Act, Elementary and Secondary Education Act.

Types of the Hungarian collections: University Libraries among all types of libraries the university libraries have most of the remarkable Hungarian collections. As regards their history the four oldest are the Harvard, Indiana; Pittsburg and Princeton libraries. Out of them Harvard and Indiana have outstanding collection even today. Among all the universities Columbia has the largest collection developed since 1954 as a result of establishing the Department of Uralic and Altaic Languages and since 1958 the beginning of a teaching program for the Hungarian language.

Public libraries: the Hungarian collections in public libraries are less developed than in the university libraries. Their basic function to serve the reading interest of the ethnic community and provide information concerning their history and present status. So they contain less reference material and rather popular reading material, more books than journals. Their development was affected strongest by demographic factors. Where the largest Hungarian ethnic groups can be found there are the strongest and most balanced developed Hungarian collections: in New York

State, in Ohio, in New Jersey, in Pennsylvania, in Connecticut, in Michigan and in Illinois. Their conditions are also dependent on the employment pattern. In industrial areas, where concentrated ethnic communities exist the libraries are more developed than in agricultural areas with scattered population. The two largest Hungarian collections in public libraries are the Cleveland Public (CPL) and the New York Public Library (NPL). Among the East European collections in the NPL the Hungarian is the fifth largest and in CPL the first. The history of both collections goes back to the turn of the century and their development was dependent on the waves of immigration of Hungarians to the US. In the 1970's in Cleveland the average was one book per 4 Hungarian inhabitants, in Chicago one book per 13 Hungarians and in Los Angeles one book per 100 Hungarians.

The Library of Congress (LC) has special status among all libraries. It has the largest and oldest Hungarian collection in the US. Already in the founding collection of the LC there were books concerning Hungarians. As a result of the collection development policy of the LC by the 1960's the library owned one sixth of the books, one fourth of the periodicals and one third of the newspapers concerning East European ethnic groups, included among them Hungarians. The Hungarian collection was developed step by step from the middle of the last century. Since 1867 it has had contact with the National Széchényi Library (Budapest). Since 1906–1907 the LC has had an exchange program with the Library of the Hungarian Parliament. Since 1950 it has had regular funds for collection development of Hungarian publications. Its collection in 1972 contained 55,000 volumes books, 2,000 periodical titles (in 20,000 volumes) and 40 old and rare books, 300 manuscripts, 3,150 items of music, 100 newspaper titles; all together about 80,000 volumes. In 1976 the National Széchényi Library joined the shared cataloguing programme of the LC. In the framework of this contract the LC has acquired more than 1,800 works published in Hungary in 1977.

Special libraries: for research on Hungarian immigration are the Immigration History Research Center (IHRC) in St. Paul and the library of the American Hungarian Foundation (AHF) in New Brunswick. In 1975 the IHRC had 24,000 volumes of books, 2,000 rolls of microfilms 3,000,000 leaves of manuscripts and 1,625 periodical titles. This number covers all ethnic groups. Out of this particularly the manuscript collections have great value for research concerning American Hungarians. The library of AHF owned 30,000 volumes (catalogued 8,000) pertaining only to Hungarians in 1975.

Libraries sponsored by Hungarian societies and churches: little is known about them although they have probably played an important role in serving the primary reading interests of American Hungarians. They are usually dependent on the life of the institutions by which they are supported. They are usually smaller collections between 500 and 10,000 volumes.

Private collections: are very important because the collector provides not only the fund to cover the expenses but also the expertise in the field collected which is rare even in large collections. The private collections mentioned by the sources are or have been owned by Charles FELEKY, József REMÉNYI, Lajos SZATHMÁRY, Béla VÁRDY, Jenő PIVÁNYI, Edmund VASVÁRY, István HUZÁNYI.

Conclusions

The development of ethnic, particularly Hungarian collections seems to be divided into two periods. From the beginning until the middle of the 1960's there was a spontaneous era. Different isolated efforts have been made by federal, public, university, special and research libraries and by different ethnic groups. Since the middle of the 1960's a new era has began. First new trends have started in American library policy to support collections serving ethnic groups and research and information needs concerning them. Second the Hungarian immigration became more active and cooperative in this question. Third, Hungary and the National Széchényi Library took steps for supporting cultural needs of Hungarians living abroad. All three factors contribute to the collection development in American libraries concerning Hungarians through these studies and research can be performed and information can be provided on a higher level and can be based on collections having more standard publications and more up-to-date information.